№ 246 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 9

1906

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 9 № 246

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի. առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊԵԿՈՎ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Базарная ул. д. Тамамшева № 16. կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ

„ՄՇԱԿ"

Լրագիրը արժէ 2 րուբլի։ Մի ամսվանը 1 րուբլի։

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ!!

Շտապեցէք օգտվել ձեր ընտրողական իրաւունքներից։ Շտապեցէք ձեր անունները մտցնել տալ Պետական Դումայի ընտրողական ցուցակի մէջ, դիմելով Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեանը։ Շտապեցէք, որովհետև վերջին պայմանաժամը նոյեմբերի 10-ին է։ Կարելի է դիմել քաղաքային վարչութեանը անձամբ կամ գրաւոր կերպով։

Հարկաւոր բացատրութիւններ և տեղեկութիւններ կարելի է ստանալ «Մշակ»-ի խմբագրատանը։ 1—2

ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՍԱԼՕՆ

(Աղբիւր-Տարազի խմբագրութեան կից)

Ուրբաթ, նոյեմբերի 10-ին, ի յիշատակ արտիստ

ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

Եւ յօգուտ նրա որբերի կը կայանայ

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ երաժշտական մասում տ. տ. Ի. Ա. Այգեկնցարի, Հ. Կ. Նաւասարդեանի, Ն. Ա. Սափարովա-Շէքումի, պ. պ. Ի. Մ. Մատկովսկու, Բ. Գ. Շէքումի, Լ. Մ. Ծէյլինի։ Գրական մասում Ռուբ, Վրաց և Հայոց դրամատիկ խմբերի արտիստների։

Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին

Մուտքը 2 ր. և տոմսակների թիւը սահմանափակ։

Ոչ ոքի ոչ հրաւէր և ոչ տոմսակ չէ ուղարկվում։ Վաղօրօք կարելի է տոմսակ-ծրագիր ստանալ

Սալօնում-բիւրօյում

Мадатовская, № 5. 1—2

Բացված է բաժանորդագրութիւն

ՀԱՅԵԼԻ

Գեղարուեստական երգիծաբանական պատկերազարդ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ,

որին աշխատակցում են նկարիչներ՝ պ. պ. Շամշինեան, Զոմմեր, Ճէպէյեան, Ռոդդեռ, «Սլաք», «Սեթառ», «Միֆասոլ» և ուրիշները։

Տարեկան բաժանորդները կը ստանան պրէմիաներ. 1) Երկու մեծադիր (50×60 սանտիմ) գունատիպ պատկեր հայկական կեանքից, 2) Պատի տախտակ, պատկերազարդ օրացոյց 1908 թ.

Տարեկան գինը պրեմիաներով Թիֆլիսում՝ 4 ր., դուրսը՝ 5 րուբ.։ Կէս տարին՝ 2 ր., դուրսը՝ 2 ր. 50 կոպ.։ Երեք ամիսը՝ 1 ր., դուրսը 1 ր. 25 կ.։ Արտասահման՝ տարեկան 6 րուբլի, կէս տարին 3 րուբլի։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція «Аели», Дворцовая ул. № 3. կամ Tiflis, Rédaction du journal «Haeli».

Առաջին համարը լոյս կը տեսնի երկուշաբթի, նոյեմբերի 13-ին։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Բ. Ճէպէյեան

(հ. ու.) ատ. 1—2

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ

Ընդունում է ներքին և ջղային հիւանդութիւններ ունեցողներին. առաւօտեան 9—11 ժ. երեկոյեան 5—7 ժամը։

Միքայէլեան փողոց № 27, տուն Մանթաշեանի

Տելեֆօն № 1061.

ատ (Ե. Հ. Շ. Կ.) 6—10

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Օրէնքի վերաքննութիւն. Վերջին տեղեկութիւններ. Կառավարչական լուրեր և փաստեր. Ինչպէս մասնակցենք ընտրութիւններին. Լաւ է ուշ քան երբէք. Ինչ անուն տալ. Գրականութիւն և կեանք. Կուսակցութիւնների շուրջը. Շրջաններում. Նրա յիշատակին. Քահանաների կրկնամուսնութեան հարցի քննութեան ժողովը Գանձակում, Ախալքալաքի գիւղական դպրոցների վիճակը. Ով է մեղաւոր. Հերոս Շխալու մասին. Նամակներ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Սալմաստի կրթասիրած ընկերութեան մասին. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՕՐԷՆՔԻ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

I

Երբ մեր երկիրը ընկաւ Ռուսաստանի տիրապետութեան տակ, նա սկսեց ղեկավարվել նոր օրէնքներով, որոնք սահմանվում էին Պետերբուրգից։ Այդ օրէնքների մէջ սակայն չը կային ցուցումներ մի շարք խնդիրների մասին, որոնք վերաբերում էին յատկապէս Անդրկովկասին։

Այդպիսի խնդիրների թւին են պատկանում ոռոգման, թափառականների, արօտների, լեռնային տնտեսութեան, կալուածական և մի քանի ուրիշ խնդիրներ։

Այն հանգամանքը, որ Ռուսաստանի հիւսիսին բոլորովին անծանօթ էր հողի ոռոգման կամ ջրելու գործը, բնական է, որ օրէնսդրութիւնն էլ չունէր յատուկ յօդուածներ այդ խնդրի մասին։ Եւ հասկանալի է, թէ ինչպիսի անյարմար դրութիւն ստեղծվեց, երբ պետութիւնը անկարող հանդիսացաւ կարգաւորել մի շարք կենսական խնդիրներ, որոնք ունէին մեր երկրի համար կենսական նշանակութիւն, մինչդեռ կառավարչական ատեանների և գործավարների համար նրանք իբրև լուրջ վարչական հոգս և գործ, գոյութիւն չունէին ոչ օրէնսդրութեան և ոչ վարչական պրակտիկայի մէջ։

II

Սակայն կեանքը ստիպում էր հաշուի առնել իր պահանջները և օրէնսդրութեան թերութիւնը լրացնել։ Եւ ահա մենք տեսանք, որ վարչական ատեանները սկսեցին ուշադրութեան առնել երկրի և մարդկանց գանգատները և փորձեցին օրէնսդրութեան նախագիծներ մշակել և գործադրել կեանքի մէջ։

Այդպիսով լոյս տեսաւ և Ջրաբաշխութեան օրէնքը, որ ներկայումս գործում է Անդրկովկասում։

Օրէնքը ունէր թերութիւններ, բայց և այնպէս նա առաջին փորձն էր կարգ ու կանոն մտցնելու մի խոշոր գործի մէջ, որ մինչև այդ բոլորովին զանցառութեան և անհոգութեան էր մատնված։ Երբ անցաւ մի ամբողջ տասնամեակ, հարց ծագեց քննութեան ենթարկել օրէնքի տուած դրական և բացասական կողմերը։ Հաշուի առնվեցին զանազան նկատողութիւններ և ցուցումներ։

Այդ քննութիւնը ցոյց տուեց, որ Ջրաբաշխութեան օրէնքը չէ կարող մնալ իր ներկայ դրութեան մէջ և նրան պէտք է վերաքննել և նորից խմբագրել։

III

Եւ ահա այժմ, երբև արդիւնք եղած նկատողութիւնների, հրաւիրված է մի յատուկ խորհրդակցութիւն Թիֆլիսում, որին առաջարկված է վերաքննել Ջրաբաշխութեան օրէնքը և մտցնել նրա մէջ լրացուցիչ բարեփոխութիւններ։ Խորհրդակցութիւնը կը տևէ մի քանի շաբաթ և մանրամասն ուսումնասիրութեան կենթարկէ այն բոլոր նիւթերը, որոնք վերաբերում են քննվող խնդրի լուսաբանութեան։

Ինչպէս կը կատարէ խորհրդակցութիւնը իր առաջ դրած լուրջ գործը, դա ցոյց կը տայ ապագան։ Բայց մենք կարևոր ենք համարում նկատել մեր կողմից, որ մեր երկրի ազգաբնակութեան այն մասը, որի շահերին մօտ է քննվող գործը, պէտք է ինքն էլ իր կողմից յայտնէ իր կարծիքները և անէ իր նկատողութիւնները, օգտվելով յարմար դէպքից։ Այժմ ամեն մի ցուցում և նկատողութիւն կարող ունենայ էական և իրական նշանակութիւն։

IV

Գործնական մարդիկ իրանց կեանքի փորձերից գիտեն, թէ ինչ անյարմարութիւններ կան ներկայ օրէնքի մէջ, և գուցէ իրանք էլ մտածել են այն փոփոխութիւնների մասին, որոնք ցանկալի են օրէնսդրութեան մէջ Ջրաբաշխութեան գործը աւելի բարւոք վիճակի մէջ դնելու համար։ Եւ ահա այժմ այդ մարդիկ կարող են յայտնել իրանց կարծիքները և խորհրդածութիւնները քննվող հարցերի մասին, դարձնելով նրանց մամուլի քննութեան նիւթ, կամ ուղարկելով խորհրդակցութեանը։

Անշուշտ, ներկայ դէպքում կարևոր են գործնական ցուցումներ, որոնցից խորհրդակցութեան անդամները կարողանային օգտվել օրէնքի նոր նախագիծ կազմելու համար։

Մենք հրաւէր ենք կարդում այն անձերին, որոնք տեղեակ են գործին, շտապել հանդէս բերելու իրանց նկատողութիւնները ու ցուցումները և այդպիսով նպաստել բարելաւելու մեր երկրին վերաբերեալ խոշոր գործերից և կարևոր օրէնքներից մէկը։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Աստրախան, 7 նոյեմբերի.—Քաղաքային դումայի ձայնաւոր Սերգէեվի նախագահութեամբ բացվեց ժողովրդական համալսարան։ Առաջին դասախօսութեանը ներկայ էին 700 ունկնդիրներ։ Կազմակերպվում են ընդհանուր կրթական և պրօֆէսիօնալ առարկաների դասընթացքներ։

(«Հեռ. Գործ.»)

Աստրախան, 7 նոյեմբերի.—Ժողովրդական համալսարանը չը բացվեց, այլ կայացաւ միայն փորձնական դասախօսութիւնը։

(«Հեռ. Գործ.»)

Շամախի, 3 նոյեմբերի

Թուրք աշակերտներն աւելի շուտ հասկացան այն տարրական ճշմարտութիւնը, որ իրանց մոլլաները ոչինչ չեն սովորեցնում իրանց թէ պետական միջնակարգ և թէ զուտ թուրքական ստորին դպրոցներում, ուր 5—6 տարի քարշ եկող աշակերտը թողնում է դպրոցը, մի քանի օրհներգութիւններ անգիր արած, և մտնում է կեանքի ասպարէզ ինքն էլ մոլլայութիւն անելու։ Մինչև այսօր այդ դրութեան մէջ գտնվող թուրք ուսանողութիւնը երէկ, հոկտեմբերի 31-ին, տեղիս արքունական դպրոցում յայտնեց իր արդար պահանջը, արտայայտելով իր արդար գայրոյթը մոլլային և պահանջելով մոլլայից թողնել դպրոցը. բայց որովհետև մոլլային ուղղողներ էլ կային փոքրերի մէջ, սկսվեց աղմուկ. դաշոյնի թեթև հարուածով վիրաւորվեցին մի քանիսը. պայթեցին ատրճանակներ, բայց անփաս, մարդկային զոհեր չեղան։ Դիրեկտորի հեռագրական կարգադրութեան համաձայն, դպրոցը փակված է մինչև իր գալուստը։

Ton-ami

ԿԱՌԱՎԱՐՉԱԿԱՆ ՓԱՍՏԵՐ ԵՒ ԼՈՒՐԵՐ

Վերջին երեք-չորս շաբաթների ընթացքում Պետերբուրգ եկած նահանգապետները և միւսների տուած գրաւոր տեղեկութիւնները, համարեա միաձայն, վկայում են, որ հիմք չը կայ յուսալու, որ կառավարչական մեծամասնութիւն կը ստացվի երկրորդ Պետական Դումայում։

Կատարված անկետը լրացնում է ոստիկանական դեպարտամենտի այն պահանջները, որոնք վերաբերում են գլխաւորապէս նահանգների ներկայ դրութեան քաղաքական խլրտումների մասին։

Նահանգապետների զեկուցումների փոքր ի շատէ էական մասերը առաջ ենք բերում.

1) «Ընտրողական կազմակերպութիւնների բջիջների կազմը կազմել հասարակական գործիչներից, համարեա ոչ մի տեղ աջողութիւն չէ գտել շնորհիւ ազգաբնակութեան անտարբերութեան, որոնք, մի զեկուցանողի կարծիքով յոգնել են ու չարացել։ Նրանցից այնպիսիները, որոնք դեռ կարող են ազդեցութիւն ունենալ տեղական հասարակութեան մէջ և գործում են, պատկանում են կամ ծայրահեղ աջակողմեաններին կամ թէ ծայրահեղ ձախակողմեաններին։ Նահանգապետներից ոմանք միևնոյն ժամանակ մատնանշում են, որ բնակիչների այդ տեսակ վերաբերմունքը դէպի իրանց քաղաքացիական պարտականութիւններին շատ լաւ ապացոյց է, որ Ռուսաստանը իր ահագին մասսայով դեռ ևս չէ հասունացել ներկայացուցչական հաստատութիւնների արժանանալու համար և որ դրա հակառակ կարծիքները երկրին և նրա ժողովրդին լաւ ծանօթ չը լինելու հետևանք են։ 2) Արքունական զանազան հաստատութիւնների մէջ ծառայող չինովնիկների վրա չէ կարելի յոյս դնել նախ՝ որովհետև ազգաբնակութեան միջև հեղինակութիւն չեն վայելում և երկրորդ՝ որ նրանց մէջ չափազանց քիչ մարդիկ կան, որոնք ոգևորված են կառավարութեան հայեացքներով և ձգտումներով։ Նահանգապետներից շատերը չինովնիկների վերաբերեալ հրատարակված շրջաբերականը կուսակցութիւնների չը պատկանելու համար համարում են վնասակար, որովհետև նա ստեղծել է դաւաճանների մի ահագին բազմութիւն։ Պատշաճաւոր իշխանութիւնը այլևս ոչ մի հնարաւորութիւն չունի ոչ նրանց հեռացնելու և ոչ էլ համոզելու։ Զեկուցումներից մէկում նոյնիսկ այն կարծիքն է եղել արտայայտված որ, աւելի նպատակայարմար կը լինէր չինովնիկներին բոլորովին զրկել ընտրողական իրաւունքներից։ 3) Պահպանողական խմբակների յաղթութիւնը զեմստվոյին ընտրութիւնների ժամանակ չը պէտք է համարվի նպաստաւոր նախագուշակութիւն Դումայի ընտրութիւնների համար ևս։ Որպէսզի զեմստվոները կարող լինեն ստեղծել ազգաբնակութեան մէջ Դումայում կառավարչական մեծամասնութիւն կազմելու նպատակով, նպաստաւոր հող և տրամադրութիւն, նրանք դեռ շատ պէտք է աշխատեն իրանց ծառայողների անհատական կազմը վերանորոգելու և բացի դրանից բացատրեն ազգաբնակութեանը կառավարութեան ձեռք առած վերջին միջոցների դրական օգուտները, որ այդ բարենորոգումները շնորհված են Դումայից անկախ, կառավարութեան յօժար ցանկութեամբ։ Այդ պատճառով նահանգապետները քիչ բացառութեամբ կարծում են, որ ընտրութիւնների հետևանքները աննպաստ կը լինեն կառավարութեան համար, սակայն նրանք միևնոյն ժամանակ, համարեա միաձայն այն կարծիքն են յայտնում, որ երկրորդ Դումայի արձակումը, այն դէպքում եթէ որ նա յեղափոխական ուղղութիւն ունենայ, խոշոր անկարգութիւններ չի առաջացնիլ ազգաբնակութեան մէջ, մանաւանդ եթէ կառավարութեան գործունէութիւնը չի թուլանալ ժողովրդի բարեկեցութիւնը բարձրացնելու իր ձգտումների մէջ։ Ի վերջոյ նահանգապետներից շատերը ուշադրութիւն են դարձնում այն բանի վրա, որ խլրտումները մայրաքաղաքից փոխադրվում են գաւառները մամուլի միջոցով, այդ պատճառով հարկաւոր է սահմանել ցենզուրական յատուկ միջոցներ, որոնք ծառայէին իբրև քամիչ գաւառները ուղարկվող մայրաքաղաքի մամուլի համար»։

Այդ զեկուցումների տպաւորութիւնը ասում է «Р. В.» լրագիրը այն է, որ կառավարութիւնը պէտք է համարձակութեամբ կռիւ մղէ մինչև վերջ։ Կառավարութեան կողմից ընտրութիւններին ակտիւ մասնակցութիւն ունենալու ծրագիրը, որը մշակել է Կրիժանովսկին և Ստոլիպինի առանձին և մշտական հոգատարութեան առարկան էր, Ստոլիպինը չէ կազմել, այլ այն գործիչները, որոնք նրան պաշտպանում են, պատրաստ են մերժելու ընտրութիւնների վրա նայելու իբրև կրկնութիւն այն գլխաւոր ճակատամարտի, որ պէտք է տեղի ունենայ 3-րդ Պետական Դումայի ընտրութիւնների ժամանակ։ Գաւառական ադմինիստրացիայի այն հայեացքը, թէ ինչ ընդդիմութեան կը հանդիպի ազգաբնակութեան կողմից երկրորդ յեղափոխական Դուման, համաձայն է և Պոբեդոնոսցեվը, որը վկայում է, որ Ռուսաստանում հասարակական կարծիք ասած բանը չը կայ, այլ կայ հասարակական տրամադրութիւն, որը կարելի է փոփոխել կառավարութեան ձեռք առած նպատակայարմար միջոցներով։ Այդ խօսքերը մեծ հաճոյքով կրկնում են աջակողմեան շրջաններում։

ԻՆՉՊԷՍ ՄԱՍՆԱԿՑԵՆՔ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ

I

Պետական Դումայի ընտրութիւնները սկըսվել են։

Քաղաքական բոլոր կուսակցութիւնները ոտքի են կանգնել և հրաւիրում են քաղաքացիներին մասնակցել ընտրութիւններին, մտցնելով իրանց անունները ընտրողական ցուցակների մէջ։ Նրանք եռանդուն ագիտացիա են անում և մենք գտնվում ենք ագիտացիայի ամենաեռանդուն շրջանի մէջ։ Բոլոր ծայրահեղ կուսակցութիւնները, որոշելով մասնակցել ընտրութիւններին, նոյնպէս եռանդուն ագիտացիա են անում։ Հանդէս է եկել և Դաշնակցութիւնը, որ անցեալ տարի մեծ յոխորտանքով պարծենում էր իր սխրագործութեամբ՝ բոյկոտ հրատարակելով Պետական Դումայի դէմ, իսկ այսօր իր թքածը յետ է լիզում և հրաւիրում հայերին՝ եռանդուն մասնակցութիւն ունենալ ընտրութիւններին։

Արդ, ինչ պէտք է անենք մենք հայերս, ինչ կերպով և ո՞ր կուսակցական ծրագրով պէտք է մասնակցենք Պետական Դումայի ընտրութիւններին և ո՞ւմ պէտք է տանք մեր քուէները։ Ահա հարցեր, որոնցով պէտք է զբաղվենք ներկայումս և որոնց լուծումը անհրաժեշտ է։

Թէ մենք հայերս պէտք է մասնակցենք, իբրև քաղաքացիներ և իբրև հայեր, Պետական Դումայի ընտրութիւններին—դա այնպիսի մի ակնյայտ անհրաժեշտութիւն է, որի մասին չարժէ խօսել։ Մեր, իբրև քաղաքացիների և հայերի կենսական շահերը պահանջում են ուղարկել Պետական Դումա մեր ներկայացուցիչներին, որոնց թիւը որքան էլ փոքր լինի, իբրև ներկայացուցիչներ մի ամբողջ ազգի, ահագին պարտականութիւն և միսսիա ունեն կատարելու Պետական Դումայում, պաշտպանելով մեր քաղաքացիական և ազգային շահերը, բացատրելով մեր կարիքները, պահանջները և խնդրելով մեր բարօրութեան համար անհրաժեշտ տեղական հարցերի լուծումը։

Բայց դրա համար պէտք է, որ մենք հայերս ներկայանանք Դումային որևէ որոշ քաղաքական և ազգային ծրագրով, որ մենք ունենանք կամ ինքնուրոյն, անկախ ծրագիր, կամ յարենք գոյութիւն ունեցող քաղաքական կուսակցութիւններից այն կուսակցութեան ծրագրին, որի մէջ ամենից լաւ և ամենից ճիշտ արտայայտութիւն են գտնում մեր իղձերը, տենչանքները, կարծիքները և պահանջները։

Արդ, ո՞րոնք են մեր հայերիս, իբրև քաղաքացիների և ազգայինների, իղձերը, կարիքները և պահանջները։ Մինչև այսօր մենք ունենք միայն մի հատ ակտ, որ որոշ չափով կարող է համարվել Կովկասի ամբողջ հայ ժողովրդի իղձերի և կարիքների, քաղաքական և սօցիալական պահանջների արտայայտիչ։ Դա անցեալ տարի ապրիլին գումարված հայկական համագումարի որոշումն է, որի մէջ արտայայտված են քաղաքական, տնտեսական, ագրարային, ֆինանսական, կրթական և ուրիշ հրատապ հարցերի մասին որոշ իղձեր։ Սակայն այդ որոշումը այժմ այլևս չէ կարող մեզ բաւականացնել։ Առաջին, այդ ակտի մի քանի կէտերը արդէն իրագործված են, ուրիշ մեր մի քանի իղձերը արդէն գոհացում են ստացել։ Երկրորդ, այդ ակտից յետոյ Ռուսաստանի ամբողջ կեանքի մէջ կատարվեց այնպիսի յեղափոխութիւն, քաղաքական, քաղաքացիական և սօցիալական պահանջների հորիզոնը այնքան ընդլայնվեց, որ մենք այլևս չենք կարող բաւականանալ համագումարի որոշումներով և մեր իղձերը, կարիքները այսօր այլ են. այն է աւելի լայն և աւելի արմատական, քան անցեալ տարի, երբ ազատագրական շարժումը դեռ նոր էր սկսվել։

Ուրեմն ո՞րն է այն ծրագիրը, որի իրագործումը կարող է լի ու լի գոհացում տալ մեր, հայերիս, քաղաքական, քաղաքացիական և սօցիալական պահանջներին ու իղձերին։ Ո՞րն է այն ծրագիրը, որի շուրջը պէտք է համախմբվի ամբողջ հայ ժողովուրդը Կովկասում և որով նա պէտք է գործէ Պետական Դումայի մէջ։

Մենք գտնում ենք, որ այդ ծրագիրը, «Ժողովրդական ազատութեան» կամ «սահմանադրական-ռամկավարական» կուսակցութեան (կադէտների) ծրագիրն է, որ մարմնացնում է իր մէջ մեր հայերիս, իբրև քաղաքացիների և ազգայինների իղձերը և պահանջները և որի շուրջը այսօր պէտք է համախմբվի ամբողջ հայ ժողովուրդը, մինչև կը կազմակերպվի հայկական որև է մի քաղաքական լեգալ կուսակցութիւն։

Իսկ թէ ինչու ու այժմ մենք հայերս պէտք է յարենք «Ժողովրդական ազատութեան» կուսակցութեան և գործենք կամ բլոկ կազմենք այդ կուսակցութեան հետ, այդ մենք կը բացատրենք յաջորդ անգամ։ Կը բացատրենք այն ու կապացուցանենք, թէ ինչու չը պէտք մասնակցենք «Հ. Յ. Դաշնակցութիւն» կոչված ներկայ կազմակերպութեան դրօշակի տակ։

Հ. Առաքելեան

ԼԱՒ Է ՈՒՇ ՔԱՆ ԵՐԲԷՔ

Երկու տարի է մեր շուրջ կատարվում են մի «կազմակերպութեան» կողմից ամենավայրագ բռնութիւններ հայ ժողովրդի նկատմամբ. մի «կազմակերպութիւն» մտրակի ույժով նուաճել է իր դիկտատորիոն իշխանութեան տակ մի ամբողջ ժողովուրդ և մեր ինտելիգենցիան ոչ միայն խուլ ու կոյր էր ձևանում այդ բոլորի դիմաց, այլ և առանձին հաճոյասիրութեամբ և թեթևամտութեամբ իր նիւթական և բարոյական աջակցութեամբ զօրեղացնում էր հայ ստրապների բազուկն ու գրպանը։ Շահագործելով «ինքնապաշտպանութիւնը», այդ կազմակերպութիւնը բուրժուազիայի և ինտելիգենցիայի սիրալիր և առատաձեռն նպաստներով հասնում է այնպիսի դրութեան, որ այլ ևս կարիք չի զգում դրանց յօժարակամ աջակցութեան և փոխելով ֆրոնտը դառնում է նրանց և ապերախտօրէն ծաղրելով ու արհամարհելով ասում.—«վախկոտներ, դուք ինքներդ չուզեցաք կօնտրօլն էլ, հաշիւ պահանջելն էլ մեզնից»։

Ամիսներ շարունակ երևան են հանվում քստմնելի անիրաւութիւններ. թքված, դանակոծված, բռնաբարված, ծեծից հաշմանդամ եղած, որը մնացածները իզուր էին սպասում արդարութեան, կարեկցութեան հասարակական «բանիմաց» մասից։ Զայն բարբառոյ յանապատի էր մնում առաջարկը—ժողովրդից ընտրած չէզոք մի դատաստան, քննութիւն նշանակել այդ կազմակերպութեան կատարած ոճիրների առաջն առնելու համար (տես օգոստոսի 3-ին «Մշակում» տպած իմ յօդուածը՝ Perpetium mobile)։ Եւ վաղը նոյն դաշնակցական չէֆերը ջնջելով ոճիրների հետքերը կասեն նոյն ինտելիգենտներին. «վախկոտ բուրժուաներ, ինչու ժամանակին քննութիւն չը կատարեցիք, չը ստուգեցիք. մենք երբ ենք եղել դէմ հասարակութեան չէզոք դատաստանի...»։

Կաթողիկոսի «աբսօլիւտիզմը» կոյր գործիք է դառել այդ կազմակերպութեան կամարիլլայի ձեռքում. հայ ժողովրդի անունից զառամեալ ծերունուն որոշումներ են կատարել տալիս և այդ կարգերը շատ բնական են համարվում և բողոք չեն յարուցանում մեր ինտելիգենտների մէջ։ Երբ բանը բանից կանցնի մեր անխտրական ապտեանները կը դիմեն հասարակութեան, ասելով. «վախկոտ բուրժուաներ, մենք ազգընտիր Կաթողիկոսի կամքի վրա, երբ ենք թողացել, ինչու ժամանակին չէք բողոքել»։

Այդ բոլորի դիմաց զարմանալի էր լսել մեր ինտելիգենտների բողոքը Սուքիաս արքեպիսկոպոսի դէմ կատարած խուժանային բիրտ ինքնադատաստանի առիթով։ Լաւ է ուշ, քան երբէք։ Հասարակական քննութիւն և դատաստան էք պահանջում։ Այո, լաւ է ուշ քան երբէք։ Բայց լաւ իմացէք, որ մեր գիւղերում և քաղաքներում թքոտված շատ խեղճ և անպաշտպան մարդիկ կան, որոնք պակաս արժանի չեն հասարակական արդարադատութեան և խնամքին։ Մենք պահանջում ենք ընդհանուր հասարակական դատաստան «ազգային կառավարութեան» ձեռքից բոլոր տուժողների դատի պաշտպանութեան համար և ոչ միայն Պարգեան արքեպիսկոպոսի դէպքի համար։ Բաւական չէ բողոքել, պէտք է խօսքից դէպի գործ, պէտք է իրագործել ժողովրդական արդար խղճի դատաստանը անպատասխանատու կեղեքիչների և բռնաւորների դէմ։ Շուշու հասարակութեան որոշումը այդ կողմից մի դրական քայլ է, հայ ժողովրդի ինքնօգնութեան ապացոյց, ազատագրական մի գովելի քայլ։ Ամենուրեք հայ հասարակութիւնը պէտք է հետևի շուշեցիների օրինակին և իր սեփական գործերը իր ձեռքում կենտրոնացնի, վտարելով իր միջից անկօնտրոլ, անսահման իշխանութեան սիրահար նուաճողներին և ազգը ստրկացնողներին։

Եթէ Սուքիաս արքեպիսկոպոսի անձի դէմ կատարված խուժանային անարգ ինքնադատաստանը վերջապէս դրդի հայ ինտելիգենտներին դուրս գալ պասսիվ դրութիւնից, գիտակցօրէն քննել թէ ում են օգնում և նպաստում, եթէ հասարակութիւնը իսկապէս «ոյժ տայ մի խումբ ինտելիգենտների տպած բողոքին և նպաստի նրանց իրագործել հասարակական արդարադատութեան գաղափարը մեր կեանքում—այն ժամանակ միայն կարելի է հաւատալ, որ կը բացուի լայն ճանապարհը՝ հայկական ժողովրդական հաստատութիւնները առողջացնելու և ժողովուրդն ազատելու իր ստրկացնողներից»։

Շուշեցիների ինքնօգնութեան իմաստուն որոշումը թող օրինակ լինի հայ հասարակութեան համար։ Ինքդ քո տէրդ եղիր, ժողովուրդ, և վռնդիր քո միջից ամեն տեսակի մորթիներ հագած գայլերին։ Լաւ է ուշ քան երբէք։

Լ. Սարգսեանց

ԻՆՉ ԱՆՈՒՆ ՏԱԼ

I

Խուժանապետների վոհմակը շարունակում է շահատակել։

Ժողովրդի ազատագրութեան պատրուակով այդ—անցեալով սուտ ու ներկայով խայտառակ—մարդիկ Դաշնակցութեան վեհ ծիրանու տակ մտած լկտի յանդգնութեամբ մեկնում են իրանց թաթը դէպի հայ ժողովրդի հասարակական կեանքի ամեն մի անկիւնը, դնում են նրան ամեն հարցի վրա, աղտոտում ու այլանդակում նրան։

Եւ գիտակից թէ անգիտակից տարրերը տարել են այդ բոլորը։ Քանի-քանի՜ նողկալի փաստեր կան պահված դեռ խուլ անյայտութեան մէջ։ Անշուշտ նրանք երբևիցէ դուրս կը լողան և կը խարանեն թէ շահատակողներին և թէ նրանց քողարկող-խրախուսողներին։

Հազիւ է վերացվել հայ կնոջ անպատուութեան դատը իր քստմնելի ձևերով։

Այսօր էլ ասպարէզ են գալիս նոր խայտառակ փաստեր,—փաստեր, որոնք կատարվում են արդէն ոչ թէ մի որևէ հասարակական միջավայրում, այլ էջմիածնի շուրջը։

Դա արժանի է լուրջ ուշադրութեան։

Եւ նա բողոքի նիւթ պէտք է դառնայ ոչ միայն մեր հասարակական յայտնի անկախ գործիչների շրջանում, այլ և ամեն տեղի գիտակից հայ խաւերի մէջ։

Չէ կարելի թոյլ տալ, որ մեր այն հաստատութիւնը, որի հետ կապված է ամբողջ հայութիւնը թէ իր պատմական անցեալով և թէ իր իրաւական ներկայով, խաղալիք դառնայ զանազան խմբակների ձեռքում։

Արդէն մեր առօրեայ կեանքի մէջ սովորական դարձած սպառնալիքներն ու բռնութիւնները այնքան են կատարելագործվել, կոնկրետ ձև ստացել, որ դուրս են գալիս իրանց անլեգալ շրջաններից ու սպառնում տալ այնպիսի անսպասելի հետևանքներ, որոնք շատ ծանր ու ցաւալի պէտք է լինեն ազգային համար։

Ցանկալի է, արդեօք, այդպիսի դրութեան մէջ տեսնել Էջմիածինը:

Կասկած անգամ չէ կարող լինել, որ այդ հարցը շատ մօտ է իւրաքանչիւր հայի սրտին: Ուրեմն և ոչ ոք չէ կարող խրախուսել Էջմիածնի դէմ գործադրվող ոտնձգութիւնները:

Սակայն բաւական չէ չը խրախուսելը, պէտք է և սանձահարել այդ ախտը ասպետներին, որոնք իրաւունքն ու ձայնը շահագործում են մութ նպատակների համար և ոտնահարում բողոքող արդարութիւնը:

Եթէ ոչ հայ ժողովուրդը, գէթ նրա աղը, նրա բանիմաց մասը պէտք է ծառանայ այդօրինակ գործունէութեան ուղղութեան դէմ:

II

Սուքիաս արքեպիսկոպոսի հետ պատահած դէպքը և նրա պատճառները, իրանց անպաճոյճ իրականութեամբ, երևան են հանում այն ախտը պատկերը, որ մինչև այժմ վարագուրված պահվում էր Էջմիածնի պատերի մէջ անհաբեկութեան տակ: Փաստերը այնքան են բնորոշ, որ մեկնութիւնների ոչ մի կարօտութիւն չունեն:

Անհաբեկութեան սատրապները կանգ չեն առել ոչ մի բանի առաջ իրանց նպատակներին հասնելու համար:

Եւ այսօր նրանք կանգ չեն առնում մի աւելի վատթար քայլի առաջ—խուժանի ստոր բնազդները գրգռել ու դրդել այն անհատների դէմ, որ համարձակվում են իրանց շահատակութիւնների դէմ խոչընդոտ լինել:

Նրանք հասարակական տականքների, ինքնադատաստանին մատնեցին զառամեալ ծերունի Սուքիաս Պարզեանցին, առանց քննելու նրա յանցաւորութիւնը, որ դեռ ևս կասկածելի է, ապացուցված չէ:

Ներկայ զինւորական-դաշտային դատարանները անգամ նմանվում են այդ քամահելի դատաստանի առաջ, որը խուժանապետների լեզուով կոչվում է միայն «բիրտ ձև»: Նրանք անարգեցին ու թուքով շաղախեցին հայ եկեղեցու կրօնական կոչումը յանձին Սուքիաս արքեպիսկոպոսի, որի առաջին դատաւորը ինքը Կաթողիկոսն է և ամեն մի բոպէ հնարաւորութիւն ունէր չարաչար պատժելու, եթէ նա յանցաւոր լինէր:

Հետևապէս որոշ խմբակի այդ պատիժը անտեղի էր ու վաղաժամ, իսկ այդ «բիրտ ձևը» աւելի քան վանդալական, չը որ գիտեմ թէ «ինչ անուն տալ»:

III

Մինչդեռ «Երկիրը» իր № 31-ի առաջնորդողում բոլորը վարագուրում է «պատճառ և հետևանք» տերմինի տակ:

Չը գիտենք, ո՞րն է այդ պատճառը:

Այդ ցաւալի դէպքը հրապարակի վրա է դրված տարբեր լուսաբանութեամբ, հակասական ձևով:

«Երկրի» լուսաբանութիւնը այն է, որ Սուքիաս արքեպիսկոպոսը բռնութիւն է գործ դրել Կաթողիկոսի դէմ: Այդ է միակ պատճառը և դրանով է բացատրում «ժողովրդի յանկարծակի բիրտ ու անզուսպ ցասումը»:

Դա, ի հարկէ, մօտ ապագայում երևան կը գայ, երբ հայ հասարակութեան ներկայացուցիչների անաչառ քննութեան կարժանայ:

Բայց մենք ուշադրութիւն ենք դարձնում այն հոգեբանական տափակութեան և խակութեան վրա, որ երևան են հանում «Երկրի» ղեկավարները:

Սուքիասի կարծեցեալ բռնութիւնը Կաթողիկոսի դէմ տեղի է ունեցել հոկտեմբերի 24-ին: Բնական կը լինէր, եթէ նոյն օրը կամ յաջորդ օրը արտայայտութիւն ստանար ժողովրդի զայրոյթը: Բայց դէպքից մի շաբաթ յետոյ կատարվող փաստը (Սուքիասին անարգել են հոկտեմբերի 29-ին) բացատրել «ժողովրդի յանկարծակի ցասումով»՝ փօկուսնիկութիւն է:

Խոստովանեցէք, որ դա խուժանապետների սարքած բան էր:

Ուշագրաւ է և այն փաստը, որ Կաթողիկոսի իրաւունքի պաշտպանութեան հարցի համար ասպարէզ են գալիս բռնութեան սիրահարները:

Սակայն ի՞նչ կապ ունի այստեղ կաթողիկոսի անձնաւորութիւնը և «ժողովրդի ընտրութեան սանկցիան»:

Ո՞ւր էիք, երբ մի քանի ամիս առաջ ինքը Կաթողիկոսը կոնդակներով ընտրողական իրաւունքներ տուեց վանական միաբանութեանը, և այդ իրաւունքներից ուզեց այժմ օգտվել կղերականութիւնը մարմնացնող Սուքիասը:

Դուք դրա դէմ չը բողոքեցիք. մինչդեռ պէտք է նախատեսէիք, որ սինօդի անդամութեան ընտրութեան գործում այդ կոնդակներով միջամտելու իրաւունք էին ստանում:

Այժմ զարմանում էք, որ Սուքիասը բողոքել է ուզում:

Մեղաւորը հակասական կոնդակներն են և ոչ Սուքիասները:

Իսկ շեշտում եմ, կղերականութիւնը մարմնացնող Սուքիասի դէմ գաղափարական կռուի մղելը չէ կարող արդարացնել բարոյականութեան և արդարութեան բռնաբարումը:

Պէտք է երևան հանել այդ զզուելի դէպքը իր բոլոր մանրամասնութիւններով, անաչառ կերպով:

Բայց ինչ անուն տալ, երբ այդ բոլորը վարագուրվում է և միտումնաւոր լուսաբանութիւն տրվում մամուլի էջերում, զանազան նպատակների համար մոլորութեան մէջ դրվում հասարակութիւնը. դա վերին աստիճանի տգեղ փաստ է, որ վկայում է և մամուլի ղեկավարների մեղսակցութիւնը խուժանական այդ գաղտնութեան մէջ:

Եւ դուք ձեր այդ տգեղ քայլերով «արժի ծառայութիւն» էք մատուցանում ժողովրդին ու բարձրացնում կղերականութեան վարկը:

Աշխատակից

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԵԱՆՔ

(Сборникъ т-ва «Знаніе» XII кн.)

Վերջին ժամանակ ռուսական գրականական շուկայում լոյս են տեսել մի շարք գեղարուեստական երկեր, որոնք շատ մօտ շօշափում են մի շարք ժամանակակից խնդիրներ, և այսպէս թէ այնպէս արտացոլում են ժամանակակից կեանքը իր բոլոր ելևէջներով: Ցեղափոխութիւն, դասակարգային ներհակութիւններ, ագրարային և բանւորական շարժումներ, անարխիզմ և այլն և այլն: Այդ բոլորը տարբեր կողմերից պատկերացրված է նորագոյն երիտասարդ բելլետրիստների երկերում: Մենք այդ երկերից մէկի առիթով, այն է Անդրէեւի «Սաւվա»-ի մասին արդէն առիթ ունեցանք խօսելու «Մշակ»-ի էջերում [1]) որոշ չափով: Այդ երկը զետեղված էր «Сборникъ Т-ва «Знаніе»-ի, որ երիտասարդ բելլետրիստների ժողովածուն է —XI գրքում: Նոր լոյս տեսաւ այդ նոյն ժողովածուի XII գիրքը, որի առիթով և կը կամենայինք մի քանի խօսք ասել:

Պէտք է խոստովանել անշուշտ, որ «Сборникъ»-ի այս գիրքը շատ աւելի թոյլ է ընդհանուր առմամբ, քան միւս գրքերը: Այստեղ դուք չէք գտնի մի այնպիսի խոշոր երկ, որպիսին է, որ Անդրէեւի «Красный смѣхъ»-ը, կամ «Սաւվան»,—կամ թէ Գուսեւ Օրենբուրգսկու՝ Հայերի երկերը: Ամբողջ ժողովածուն կազմված է մի շարք փոքրիկ երկերից,—պատմուածքներից և ոտանաւորներից: Եւ այդ որոշ չափով պակեցնում է ժողովածուի արժէքը,—բայց այդ դեռ ոչինչ ի հարկէ, եթէ երկերը թարմ են, նոր կողմից են շօշափում մի որևէ երևոյթ: Դժբաղդաբար այդ էլ դուք չէք գտնի այնտեղ: Բոլոր երկերի միօրինակութեան միջից միայն Գորկու էտիւդները և Սերաֆիմովիչի մի փոքրիկ պատմուածքն են որոշ չափով ուշադրութեան արժանի: Եւ դրանց վրա էլ կանգ կառնենք մենք:

Սկսենք Գորկուց: Իւրաքանչիւր մարդ, որ ծանօթ է Գորկու նախկին գրուածքների հետ, անշուշտ այդ նոր երկերը կարդալով յետոյ այնքան էլ բաւական չի մնայ: Եւ դա որոշ չափով բնական է, որովհետև Գորկին այստեղ չէ տալիս ձեզ տիպեր,—նա շօշափում է միայն մի քանի կէտեր ամբոխի հոգեբանութիւնից, և նկարագրում իր տպաւորութիւնները: Իր էտիւդները Գորկին անուանել է «Ամերիկայում»—Ամերիկայի իր տպաւորութիւններն է նա նկարագրում, բայց էականն էլ այդ էտիւդներում այն է, որ նա չէ տալիս ֆօտօգրաֆիական մի շարք պատկերներ, ինչպէս այդ անում են սովորական ճանապարհորդները, այլ մացնում է իր սուբեկտիւ էլէմենտը. զգում ես, որ նա միևնոյն ժամանակ ստեղծում է:

Վերցնենք նրա առաջին էտիւդը (XI գ.) որի անունն է «Դեղին Դևի քաղաքը»: Գորկին նկարագրում է այդտեղ Ամերիկայի մեծ քաղաքներից մէկը, բայց որքան զանազանութիւն կայ նրա և միւսների նկարագրութեան մէջ: Ձեր առաջ կանգնած է ոչ միայն մի մեծ, փառաւոր քաղաք օժտված ժամանակակից ցիվիլիզացիայի բոլոր բարենորոգումներով,—այլև մի քաղաք, որ կրում է բնայատակ դրոշմը ժամանակակից դարի: Միաժամանակ դրական կողմերի հետ ձեր առաջ պատկերացվում են և բացասական կողմեր, որ թերևս դեռ աւելի շատ են, քան դրական կողմերը: Կապիտալիստական քաղաքը իր մեխանիքական միօրինակութեամբ, իր տաղտկալի կեանքով մարդկանց վրա էլ դնում է իր դրոշմը: Մարդիկ փնտում են առանց մտածելու, գործում են առանց նախապէս, որոշելու իրանց նպատակը, բոլորը շտապում են միայն մի կերպ անցնել այս օրը, մտածողները, նրանք որոնք փորձում են հակառակը անել, շշմում են չը կարողանալով խորը ըմբռնել հասարակական անկանոնութիւնների հիմնական պատճառները. նրանք, այդ երիտասարդ, ուժեղ անհատները տոգորված են միայն մի տենչանքով՝ ունենալ այնքան մեծ ոյժ, որպէս զի կարողանան մի անգամից ոչնչացնել, հիմնայատակ անել այդ անիծեալ աշխարհը—«Դեղին Սատանայի—Ոսկու—քաղաքը»: Գորկին փորձում է այդտեղ մի շարիխով պարզել անպարխիաների հոգեբանութեան ծակուն կողմերից մէկը: Անշուշտ դրանով բաւականանալ չէ կարելի, բայց պէտք է ի նկատի ունենալ և այն, որ Գորկին նայում է երևոյթներին իբրև գեղարուեստագէտ: Եւ այդ կողմից բոլորովին սխալ են այն տրտունջները, որ յայտնում է օր. Գորնֆէլդը «Товарищъ»-ում) պատկեր՝ միակողմանիութեան մասին: Գորկին մի տրակտատ չէ գրում, նա նկարագրում է իր դիտողութիւնները, իր տպաւորութիւնները, իսկ թէ դուք ուրիշ տեսակ էք նայում—այդ արդէն ձեր քէֆից է կախված:

Միւս կողմից պէտք է շեշտել, որ Գորկին շատ բան, մեր կարծիքով իր աչքից բաց է թողել, բայց այդ մասին մի փոքր յետոյ: Առայժմ անցնենք միւս էտիւդներին, որ զետեղված են XII գրքում: Առաջին էտիւդը արդէն մտնում է կարծես կապիտալիստական քաղաքի ներսը, ներքին կեանքը: Մարդիկ հրճվում են, մարդիկ ուրախանում են, բայց որպիսի հիւանդոտ ձևերի է վերածվում այդ բնական կողմը: Առողջ զուարճութեան տեղ դուք տեսնում էք անօրմալ յարաբերմունքներ,—մի տեղ բացատրվում են ատփոտ պատկերներ, որպէսզի հաճոյք պատճառեն մարդու զազանային բնազդներին, միւս տեղ կանգնած քահանան քարոզում է արդար կեանքի, ճշմարտութեան մասին: Բոլորը հրաւիրվում են հնազանդօրէն հրատարակել ժամանակակից կարգ ու կանոնները, որպէս զի վայելեն ապագայ աշխարհում երջանիկ կեանք: Ամբոխը գնում է միաժամանակ երկու տեղ էլ առանց ըմբռնելու ներքին հակասութիւնը,

Միւս էտիւդում էլ Գորկին կանգ է առնում նոյն ամբոխի հոգեբանութեան վրա: Դժուար է նկարագրել այն այնպէս, ինչպէս Գորկին է այդ անում, պէտք է կարդալ որպէս զի կարելի լինի ստանալ մի որոշ, ամփոփ տպաւորութիւն այդ էտիւդների մասին:

Նոյն ամբոխը արդէն 2-րդ էտիւդում գտնվում է փողոցում: Անհատները ցրված են փողոցի անկիւններում,—բայց կայ մի ընդհանուր կապկպող թել, կայ ամբոխը: Նա դիտում է սաստ ամեն բան, նա կատաղութեամբ ճանապարհ է դնում բարձր դասակարգի ներկայացուցիչներին, բայց նա նոյնպէս արհամարհանօք է վերաբերվում դէպի իրան նմանը, նա կարծես զուարճանում է, երբ տեսնում է նրա թշուառութիւնը: Գորկին մի գեղեցիկ պատկերի միջոցով պարզում է ամբոխի հոգեբանութեան ծակուն կողմը. ամբոխը զուարճանալով իր անդամների մէկի ողբախառութիւնով, ամեն մի հասարակ առիթից օգտվում է, որպէսզի թափէ իր կատաղութիւնը մէկի վրա, և այդ ժամանակ նա անգութ է: Դայլին նա ողջ-ողջ կը պատառէ, բայց նոյն ամբոխը կծկվում—չքանում, թուլանում է, երբ նրա առաջ կանգ է առնում «օրէնքի» ներկայացուցիչը: Նրա ձեռքերը, ոտները կարծես կաշկանդվում են, այնքան հզօր է «օրէնքի» ազդեցութիւնը նրա վրա:

Մենք վերը ասացինք, որ Գորկին աչքից բաց է թողնում մի քանի կողմեր: Մենք տեսանք նրա մօտ կապիտալիստական քաղաքը, իր բոլոր ծակուն տուրխուռններով, տեսանք և ներքին կեանքը կապլիտ. հասարակութեան, նրա զուարճութիւնները, մեր առաջ կանգնած էին ամբոխ[...]ը, բայց մեր առաջ բոլորովին պարզված չէր կռիւը դասակարգային պրոլետարիատի և բուրժուազիայի միջև: Մենք չը տեսանք պրոլետարիատին նրա նոր աւետարանումը մեր առաջ պարզված չէին բոլորովին դասակարգային յարաբերութիւնները տարբեր հասարակական խաւերի մէջ. Թերևս այդ բացատրվում է նրանով, որ Ամերիկայում այդ պայքարը աշխատանքի և կապիտալի միջև թոյլ է համեմատաբար, բայց յամենայն դէպս կարելի էր շեշտել ամբոխի դասակարգային շերտաւորման վրա: Հօ հէն հաւում չենք ապրում մենք այժմ: Այդ կողմը մեր կարծիքով հեղինակի կողմից չէ պարզված: Ընդհանուր պատկեր մենք ի հարկէ այնպէս էլ ստանում ենք, բայց այդ պատկերը ոչ լրացրած,—մի քանի էական շարիխներ պակասում են նրա մէջ:

Սերաֆիմովիչի երկի մասին մնում է ասել միայն մի քանի խօսք: Թեման շօշափված շատ հին է,—հրէական ջարդերը, նոր բան, մի որևէ տեսակէտ չէ մացնվում. Նկարագրվում է հրէական ջարդը: Մի ռուս ընտանիք պահում է իր մօտ ջարդի ժամանակ մի հրէական ընտանիք: Բայց ահա ջարդը կազմակերպողները յայտարարում են, որ իրանք էլ կը մնասվեն, եթէ պաշտպանեն «ջհուդներին»: Եւ ահա այդտեղ էլ սկսվում է հոգեկան կռիւը: Վերջի վերջոյ այդ ընտանիքն էլ վանդում է ինարկէ հրէաներին: բայց այդ բոլորի ժամանակ հետաքրքիր է այն հոգեկան պայքարը, որ տեղի է ունենում պաշտպանների մօտ: Միւս կողմից հրէաները, երեխաները, այդ բոլորը այնքան տիպիքական են, կենդանի, որ ամբողջ պատկերը խորին տպաւորութիւն է թողնում ընթերցողի վրա: Հեղինակը իր կողմից ոչինչ չէ աւելացնում,—նա միայն նկարագրում է մի էպիզոդ, որը հրէական ջարդերը այնպէս է պատկերացնում, ինչպէս չեն կարող անել ամենագեղեցիկ ճառերը: Միւս երկերի վրա չարժէ կանգ առնել, այնքան սովորական և թոյլ են նրանք, թէև նոյնպէս շօշափում են ժամանակակից խնդիրներ:

Ա. Տ-եան

[1]) Տես Անդրէեւի «Սավվան» և անարխիզմը:

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Մշակի» նախորդ համարում տպագրել էինք Ռուսաստանի սոցիալ-դեմօկրատիայի լիդեր Գ. Վ. Պլեխանովի կոչը գիտակից բանւորներին: Այդ առիթով «Р. В.» լրագիրը ասում է. «Ներկայ մոմենտի հրատապ հարցն է սահմանադրական ռեժիմ հաստատել, ռուսական հասարակութեան համար խօսքի, ժողովների և դաշնակցութիւնների ազատութիւնները ապահովել, «Պետական Դումայի վստահութիւնը վայելող մինիստրութիւն կազմել»: Այդ հարցի շուրջ միակամ լուծմամբ ջերմ կերպով շահագրգռված են ռուս հասարակութեան և քաղաքական կուսակցութիւնների համարեա բոլոր քիչ թէ շատ պրոգրեսիւ խաւերը: Այդ բանը ըմբռնում են այժմ և սոցիալիստ կուսակցութիւնները, որոնք դեռ մօտիկ ժամանակներս էլ մտածում էին իրանց գաղափարներ տարածելու մասին և աւելի գերադաս էին համարում բոյկոտ յայտարարել Պետական Դումայի ընտրութիւնների դէմ, քան թէ դրա պատճառով համաձայնութիւն կայացնել բուրժուազական կուսակցութիւնների դէմ և աջակցութիւն ցոյց տալ «ոչ պրոլետարական» թեկնածուներին: Նրանց ներկայացուցիչները այժմ աւելի ու աւելի են ազդակում, որ ժողովրդի անկեղծ բարեկամներին Դումա ուղարկելը ներկայ մոմենտում առաջին գործը պէտք է լինի այն բոլոր մարդկանց, որոնց համար «հացը և ազատութիւնը», «հողը և կամքը» լոկ դատարկ խօսք չէ: Լիբերալ բուրժուազիայի հետ բլոկ կազմելու հնարաւորութեան մասին մօտ ժամանակներս գրել էր պ. Մարտովը: Սոցիալ-դեմօկրատ կուսակցութեան և աշխատաւորների ու կադետների մէջ աւելի ընդարձակ համաձայնութիւն կայացնելու հարցը պաշտպանում է և «Наше Дѣло» լրագիրը Չերեվանինի ղեկավարութեամբ: Այժմ էլ շատ ջերմ և համոզիչ կերպով ապացուցանում է սոցիալ-դեմօկրատներին Պլեխանովը, որ նրանց սրբազան պարտականութիւնն է ներկայ մոմենտում, առաջիկայ ընտրութիւնների ժամանակ, աջակցութիւն ցոյց տալ բոլոր օպպօզիցիոն կուսակցութիւններին, ի թիւս որոնց և կադետներին: «Ռուսաց ամբողջ դեմօկրատիան,—ասում է նրա այդ կոչի առիթով «Товарищъ»-ը, պէտք է միանայ մաքառելու համար մօտեցող բիրտ ռէակցիայի ալիքների դէմ, առանց ի նկատի առնելու իր տարաձայնութիւնները, որքան էլ որ նրանք կարևոր լինէին», այդ պատճառով «Պլեխանովի կոչը պրոլետարական կուսակցութիւններին» արդէն իր կողմից հանդիսանում է իբրև մի կոչ դեմօկրատական բոլոր կուսակցութիւններին»: Իր պարտքն է համարում ողջունել սոցիալ-դեմօկրատիայի մէջ հաստատուն հիմքեր գտնող այդ հոսանքին «Страна» լրագիրը նոյնպէս: «Մոմենտի ըէալ պահանջների այդ յաղթանակի մէջ, դեռ ևս ոչ շատ առաջներում գոյութիւն ունեցող ռոմանտիքական յափշտակութիւնների դէմ» Պետերբուրգի լրագիրը «տեսնում է մեր ազատագրական շարժման ապագայ ճակատագրի համար բարեբաստիկ նշան:»

«ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ»

Պ. Լ. Լվօվը վերջին ժամանակներս չափազանց հետաքրքիր տեղեկութիւններ է հաղորդում «Товарищъ» թերթում մեր կառավարչական բարձրագոյն շրջաններից: Այդ տեղեկութիւններից մի քանիսը մենք արդէն հաղորդեցինք «Մշակի» 243-րդ համարում, հաղորդում ենք այժմ յետագաները:

Ինչպէս և պէտք էր սպասել, բարձրաստիճան «շրջանները» չափազանց մեծ մտատանջութիւնների մէջ են ընկել առաջիկայ ընտրութիւնների և երկրորդ Պետական Դումայի առիթով: Եւ իսկապէս, ախր ինչպէս մտատանջութեան մէջ չընկնել. շատ հեշտ է ասելը, թէ կառավարութիւնը երկրորդ Դուման էլ իսկոյն կը փակի, հէնց որ տեսնի, որ այդ Դուման էլ իր ուզածին ու սպասածը դուրս չեկաւ: Բայց միթէ Դումա փակելը իրապէս այդչափ հեշտ բան է: Ասենք թէ դա շատ էլ հեշտ է. ինչ կայ որ, բաւական է մի դեկրետ հրատարակել և Դուման կը փակվի: Բայց միթէ դա, իսկապէս, ձեռնտու է հէնց իրան՝ կառավարութեան համար: Ի հարկէ, ոչ: Եւ այդ ոչը այնքան որովհետևներ ունի, որոնց մասին խօսելը մեզ հիմա շատ հեռու կը տանէր: Դումայի փակելը կառավարութեան համար ձեռնտու չը լինելը հասկանալու համար առայժմ բաւական է և այն, որ, ինչպէս ասացինք, «շրջանները» ներկայումս սաստիկ մտատանջութեան մէջ են գտնվում և ամեն տեսակ միջոցներ են խորհում, որպէսզի ապագայ Դումայի հետ կոնֆլիկտների տեղիքները չը տրվեն ու Դուման չը փակվի:

Ահա հէնց այդ նպատակների համար «շրջաններում» մի շատ հանճարեղ միտք է յղացվել. Դումայի գումարումից առաջ կառավարութիւնը մի կոչ պիտի հրատարակի, ուղղված ապագայ Պետական Դումայի անդամներին: Այդ կոչի մէջ, ինչպէս ասում են, պիտի բացատրված լինեն այն բոլոր հիմունքները, որոնք պատճառ եղան առաջին Դուման փակելու համար: Ցետոյ բացատրված պիտի լինի, որ Դուման հրաւիրվում է միմիայն օրէնսդրական ֆունկցիա կատարելու համար, այլ ոչ թէ դատապարտելու համար կառավարութիւնը, ոչ միայն իր ամբողջութեամբ, այլ և նոյն իսկ նրա առանձին անդամներին. որ կառավարութեան ձեռնարկած այս կամ այն միջոցները վերացնելու համար, որոնք Դումայի կողմից գործնական չեն համարվի, օրէնսդրական ճանապարհ կայ, որի վրա կանգնելով Դուման կարող է ոչնչացնել այն ակտերի ազդեցութիւնը, որոնց հիման վրա այդ միջոցները գործադրվում են. որ այդ նոյն օրէնսդրական ճանապարհի միջոցով Դուման Պետական Խորհուրդի հետ միասին կատարեալ հնարաւորութիւն ունեն այնպիսի ձևեր մշակել ու այնպիսի միջոցներ գործադրել, որոնք աւելի գործնական կը համարվեն. որ հէնց այդ նպատակով է, այսինքն գործնական ձևեր մշակելու դժուարութեան գիտակցելու պատճառով է, որ ժողովրդային ներկայացուցիչներին է յանձնվում օրէնսդրական գործը: Կոչի վերջում կառավարութիւնը իր վստահութիւնը պիտի յայտնի այն մասին, որ նոր գումարված Դուման, գիտակցելով իր առջև դրված խնդրի լրջութիւնը, «չի հետևի» իր նախորդի օրինակին և, «իր պարտականութեան բարձրութեան վրա կանգնած», երկրորդ Դուման էլ փակելու հարկադրութեան չի հասցնի:

—

Միևնոյն ժամանակ «շրջանները» շատ լաւ են հասկանում, որ «կոչեր» հրատարակելով ու բարոյական խրատներ կարդալով ապագայ Դումայի անդամներին չէ կարելի բաւականանալ: Ամենից գլխաւորն է, որ այդ անդամները բարոյական խրատներ լսելու տրամադիր մարդիկ լինեն: Ուստի ամենից շատ հէնց դրա մասին են հոգ տանում «շրջանները»: Սակայն հէնց այդտեղ էլ նրանք մի շատ անելանելի ու ծիծաղելի կացութեան մէջ են ընկնում:

Ճիշտ է, կառավարութիւնն ու ադմինիստրացիան ոչ մի ջանք չեն խնայում, որ երկրորդ Դուման «չափաւորներից» կազմված լինի, ճիշտ է զանազան նահանգապետներ ու գեներալ-նահանգապետներ մեծ հաւաստիացումներ են անում կենտրոնական վարչութեանը թէ իրանց նահանգների մասին կարելի է կատարելապէս ապահով լինել, որ այս անգամ անպատճառ «բարեմիտ» մարդիկ պիտի ընտրվեն, բայց ինչպէ՞ս կարելի է վստահանալ այդ բոլորին. չէ՞ որ անցեալ ընտրութիւնների նախօրեակին էլ նոյն հաւաստիացումներն էին անվում ամեն կողմից և նոյն կարծիքն էր տիրապետում, մինչդեռ իրողութիւնը հակառակը ցոյց տուեց և «կրամօլնիկ» կադէտները անզգին մեծամասնութեամբ խուժեցին Դումա:

Ահա հէնց այդ «չարիքի» առաջն էլ առնելու համար, «շրջանները», ինչպէս արդէն յայտնի է, որոշել էին, որ կառավարութիւնը բոլոր աչքի ընկնող նախին Դումայի պատգամաւորներին, այս կամ այն պատրուակով դատաստանական պատասխանատւութեան ենթարկի, կամ ուրիշ միջոցներ գտնի, որպէս զի նրանք զրկվեն պատգամաւոր ընտրվելու իրաւունքից և չը կարողանան նորից Դումա վերադառնալ:

Այս հանճարեղ կարգադրութիւնը անելուց յետոյ, «շրջաններում» յանկարծ մի այսպիսի հարց է ծագել. «բայց չէ՞ որ «ոչ-բարեմիտների» թիւը չէ սահմանափակվում միայն նրանցով, որոնք առաջին Դումայի պատգամաւորներ էին ընտրվել. անշուշտ կան և ուրիշները, նոր մարդիկ, որոնց կառավարութիւնը դեռ չէ ճանաչում: Սակայն, ինչպէս անել դրանց ճանկելու համար, քանի որ հէնց մեր՝ «շրջանների» կարգադրութեամբ նոյնիսկ կադէտներն էլ ոչ-օրինական կուսակցութիւն են հրատարակվել ու բոլոր միտինգներն ու ժողովները արգելված են, մինչդեռ հէնց այդ միտինգներն ու ժողովներն են ամենալաւ ու միակ միջոցը այս ու այն. կուսակցութեան ղեկավարներին, հռետորներին ու լիդերներին ճանաչելու համար»:

Այսպէս ուրեմն, նախընտրական միտինգների ու ժողովների արգելման պատճառով, ադմինիստրացիան անելանելի կացութեան մէջ է ընկել, անկարող հանդիսանալով իր փնտռած որսերը գտնելու:

Այս դժուարին հանգամանքը ի նկատի առնելով, ոստիկանական դեպարտամենտը որոշել է, որ անհրաժեշտ է գոնէ կադէտներին թոյլ տալ ժողովներ գումարելու, գէթ այնքան ժամանակով, որը անհրաժեշտ է այդ կուսակցութեան ներկայ դրութեան ու նրա նոր ղեկավարների մասին անհրաժեշտ տեղեկութիւններ հաւաքելու ու «սեւ ցուցակները» կազմելու: Խօսվում է մինչև իսկ, որ ոստիկանական դեպարտամենտի դիրեկտոր Տրուսեւիչը այդ մասին արդէն խնդրագիր է եղել ուր հարկն է: Խօսք չը կայ, որ այդ խնդրագիրը կը յարգվի և ժողովրդային ազատութեան կուսակցութեան ոստիկանական դեպարտամենտի «խաթրու» կը թոյլատրվի, գոնէ մի որոշ ժամանակով, ժողովներ ու միտինգներ գումարել...

—

«Շրջաններին» սաստիկ զբաղեցնող մի խնդիրն էլ, ինչպէս իմացել է պ. Լվօվը, զինւորական-դաշտային դատարաններն են: Չը նայելով, որ հաստատապէս որոշված է առայժմ չը թուլացնել ռեպրեսիաները ու իրանց ոյժի մէջ թողել զինւորական դաշտային դատարանները, այնուամենայնիւ այդ դատարանների խնդիրը յաճախ ու յաճախ քննութեան առարկայ է դառնում: Վերջերս մի յատուկ խորհրդակցութիւն է նուիրված եղել այդ հարցին և այնտեղ մեծ հաւանութիւն է գտել մի առաջարկ, որի իմաստը այն է, թէ՝ ոչ Դումայից առաջ և ոչ էլ Դումայի նիստերի ընթացքում չը պէտք է բոլորովին զինւորական-դաշտային դատարանների հարցը բարձրացնել: Եթէ նկատվի, որ երկրի տրամադրութիւնը այն աստիճան բաւարար է, որ հնարաւոր կը ճանաչվի առանց այդ դատարանների էլ եօլա գնալ, այն ժամանակ դրանց կարելի կը լինի վերացնել նոյն եղանակով, ինչ եղանակով, որ մացված էին: Հակառակ դէպքում, այդ հարցը կը մնայ բաց և պաշտօնապէս նրան չի մացվի Դումայի օրակարգի մէջ, և դա միջոց կը տայ կառավարութեանը դեռ էլի երկու ամիս օգտվել զինւորա-դաշտային դատարաններով, Դումայի բացման օրից յետոյ:

Չէ, թշուառ չէ մեր բիւրոկրատիա, եթէ նրա «շրջանները» այդպէս հնարագէտներ են...

Խ.-Ազատ

ՆՐԱ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

—«Գիտե՞ս, քեզնից մի բան ունեմ խնդրելու,—ասաց նա ինձ այս ամառ Կիսլովոդսկում, քաշելով թևիցս մի կողմ.—Դրութիւնս վատ է, ընտանիքս մեծ, աշխատանքս չնչին: Այնպիսի ժամանակ է, ի հարկէ, որ մտածել անգամ չէ կարելի որևէ հանդէսի մասին: Իմ յոբելեանը այս տարի պիտի լինէր: Գնում եմ Նոր-Նախիջևան, հրաւիրել են ռէժիսորի պաշտօնով: Գ. Չմշկեանին ճանաչում ես, անշուշտ: Նրա հետ մտածել ենք մի փոքրիկ ընտանեկան բան սարքել, առանց աղմուկի, որ ընկերների նեղ շրջանում, յոբելեանս առիթ շինելով, մի քիչ դեսից-դենից հաւաքենք, դրութիւնս մի կերպով թեթևացնենք: Քեզ վրա նոյնպէս յոյս ունեմ»:

Խօսակիցս մեր տաղանդաւոր դերասան Գ. Պետրոսեանն էր:

Նրան մօտ վազեցին երկու փոքրիկ աղջիկներ:

Նա փաղաքշեց փոքրիկներին, որոնք դարձեալ անհետացան ամբոխի մէջ:

—«Այ, տեսնո՞ւմ, նրանք իմն են—շարունակեց նա յուզված—ինքնասիրութի՛ւն... Ինչ բանի է պէտք արտիստը առանց ինքնասիրութեան... փալլա... բայց իմ ինքնասիրութիւնը խորտակվում է, փշուր է գալիս, երբ մտածում եմ երեխաներիս վիճակի մասին... Պետրոսեանը ձեռք մեկնի... բա՜...»

Նա սարսռաց ամբողջ մարմնով:

—«Բայց ինչ արած, ինչ արած—շշնջաց նա—нужда скачеть, нужда пляшеть, нужда пѣсеньки поетъ»...

Նա ծիծաղեց: Սակայն մի արհեստական ծիծաղ էր:

—«Եւ էլ այս անիծեալ ժամանակները, երբ գեղարուեստը, բեմը, դերասանը ժողովրդի աչքում կորցրել են իրանց նշանակութիւնը: Բնական է: Ո՞վ է գժվել «գիլլաբուրանի» տակ թատրոնի մասին մտածել: Աղքատացել է հայը: Հէնց ես ինքս ինձ եմ վերցնում օրինակ... Առաջվան պէս այլևս չեմ կարողանում վերաբերվել դէպի իմ սիրած գործը: Սիրտ չը կայ... Անեղ հոսանքը տանում է ինձ էլ իր հետ: Նոր Ղազախումն էի... քանդվել է նա... ժողովուրդը քաղցած, մերկ... մի կողմից թուրքը, ոստիկանը աւերեց, միւս կողմից...—Այստեղ խօսակիցս անհանգիստ հայեացքներով չորս կողմը նայեց ու լռեց:

Ցետոյ թևիցս քաշելով՝ տարաւ դէպի անտառի խորքը, ուր սակաւ էին գրօսնողները:

Նա պատմեց շատ զարհուրելի, շատ քամահելի դէպքեր Ղազախի և ուրիշ տեղերի կեանքից...:

Ես չեմ կրկնում:

Ի՞նչ միտք ունի և ո՞վ չէ իմանում այդ:

—«Թուրքը ինչ է, որ... հազար փառք նրան»—հառաչեց նա:

Ես երբէք չէի տեսած Պետրոսեանին այդչափ վրդովված:

—«Ի՞նչ էք նստել, ինչ էք ամեն մէկդ հեռացել ասպարէզից ու մնջվել... տօ, քանդեցին, այ տղայ, մի ճար տեսէք—բացագանչեց նա և դարձեալ անհանգիստ հայեացքներ գցեց չորս կողմը—ախմբր, եթէ ես նետվեմ այդ գործի մէջ, էլ բեմը ինչ հողը տայ իր գլխին»... խղդուկ ձայնով վերջացրեց նա:

Մօտ վազեցին կրկին նրա երեխաները ու ասին՝—«Մայրիկը կանչում է»:

—«Դէ, գը՛, չը մոռանաս հա՛, դու էլ մի բան կանես, քեզ Նախիջևանից կը գրեմ»—ասաց նա ու երեխաների ձեռքից բռնելով գնաց:

«Ցտեսութի՛ւն»... Խեղճ Պետրոսեան:

Ո՞ւմ մտքից կարող էր անցնել, որ այդ, ըստ երևոյթին, առողջ, լիքը, առոյգ տղան էլ չը պիտի հնէ բեմ:

Վերջին անգամն էր:

Այնուհետև չը տեսայ նրան:

Նա մեռաւ:

Գնաս բարեաւ՝ ազնիւ, բեղմնաւոր, բարեխիղճ մշակ հայկական խղճուկ բեմի:

Քո յոբելեանը թաղման թափօրի փոխարկվեց աշնանային այս մռայլ, դժնդակ օրերում...

Քո թարմ, թանկագին գերեզմանի առաջ խոնարհում եմ իմ գլուխը:

Գնաս բարեաւ...

Բ.

ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻ ԿՐԿՆԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԻ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ԳԱՆՁԱԿՈՒՄ

Ամսիս 5-ին երեկոյեան, ս. Լուսաւորիչ եկեղեցում, առանձին հրաւէրով քաղաքիս բոլոր ծխականներից կազմած ժողովում քննութեան պիտի ենթարկվէր քահանաների կրկնամուսնութեան հարցը: Ինչպէս տեղեկացանք, ժողովը չէ կայացել ներկայ եղող ծխականների փոքրամասնութեան պատճառով: Ժողովականները յարմար են համարում ժողովը յետաձգել միւս օրը, կիրակի:

Կիրակի օրը ս. Յովհաննէս մայր եկեղեցու բակն էր ժողովվել այդ հարցով հետաքրքրվող ոչ այնքան մեծ բազմութիւն: Սակայն ժողովրդի սակաւութիւնը դեռ գրաւական չէր կարծելու, որ ժողովը կանցնի առանց աղմուկների: Դեռ եկեղեցու բակում, որոշ շրջանի մարդկանց մէջ նկատվում էր անչափ յուզմունք ու կրքոտ վերաբերմունք դէպի այն անձինք, որոնք համակարծիք էին կրկնամուսնութեան հարցին:

Եւ գուցէ այդ էր պատճառը, որ ժողովականների մէջ գտնվեցին այնպիսի համայասրանական մարդիկ, որոնք երկու կարծիքին էլ համակերպվեցին: Ժողովրդի հետ շփվող և նրանց «հոգեհամութեան հետ մօտ ծանօթ» բժշկապետ Տէր-Գրիգորեանը յայտարարել էր այդ օրը եկեղեցու բակում, որ ինքը սկզբունքով համաձայն է և ընդունում է քահանաների կրկնամուսնութիւնը: Սակայն այդ հարցը նա հասունացած է համարում 2600 տարիներից յետոյ, իսկ այժմ, նրա կարծիքով, դեռ հասունացած չէ, հետևաբար և կանխաժամ է:

Եւ ամբոխը ձայնակցեց բժշկի առաջարկութեանը:

Բժիշկը մի քար ձգեց հորը ու ինքը հեռացաւ: Բժշկապետի խօսքերից խրախուսված, առաջ են վազում ժողովականներից երկու ամենից հակառակ պարոններ՝ պ. Բ. Ամիրխանեան և Մելքում Մելքումեան և յայտնում են բարձրաձայն, որ կրկնամուսնութեան հարցը միանգամայն անկարելի բան է:

Առաջ են գալիս նաև հակառակ կարծիք յայտնողներ, և առաջարկում են յիշեալ պարոններին վերջ տալ անվայել վիճաբանութեան ձևին և հարցը քննել առանց վրդովմունքի ու կրքի:

Երբ փոխանորդ Կորիւն վարդապետի յորդորն էլ իզուր անցաւ և կողմերը շարունակեցին գործին չը վերաբերեալ ձևերով վիճել իրար հետ, այն ժամանակ յարմար տեսնվեց ժողովը կայացնել եկեղեցու մէջ:

Աստիճանաբար ժողովականների թիւը բազմանում է, որոնք լցվում են եկեղեցին:

Փոխանորդը մի համառօտ առաջաբանով խնդրում է, որ ժողովականները հարցը քննեն առանց վիրաւորանքների. ապա կարդում է թեմական առաջնորդի գրաւոր դիմումը, որի մէջ յիշատակված է, որ աշխարհիս ամեն կողմի հայերից, ինչպէս աշխարհականներից, նոյնպէս հոգեւորականներից բազմաթիւ խնդիրներ են հասած Վեհափառին, որով խնդրում են թոյլ տալու այրի քահանաներին ամուսնանալ:

Բ. Ամիրխանեան. (բղաւելով): Սուտ է, այդպիսի բան չը կայ:

Կորիւն վարդապետ.—Դուք իրաւունք չունէք Վեհափառի գրածը սուտ համարելու:

Թուղթը կարդալուց յետոյ մի քանի բոպէ տիրում է խորին լռութիւն և շատերը այն համոզման են թէ առաջնորդի թղթի մէջ բերած պատճառաբանութիւնը ունեցաւ իր բարեբար ազդեցութիւնը: Եւ այդպէս կարծողները չարաչար սխալվեցին, քանի որ չը ցանկացողները չեն ուզում հարցը բարեխղճօրէն քննել, լուսաբանել, համոզմունք կազմելու. Նրանք ոչ մի պատճառաբանութիւն չեն ուզում լսել, այլ պահանջում են, նախ քահանան մի անգամ պէտք է պսակվի. երկրորդ՝ կինը մեռնելուց յետոյ, եթէ ուզում է ամուսնանայ, փիլոնը պէտք է հանէ և դառնայ աշխարհական, յետոյ պսակվի. երրորդ՝ եթէ քահանան պոռնկութիւն է անում, խիստ պատժի պէտք է ենթարկել: Սրանք էին հակառակ կողմի պահանջները:

Գրիգոր աւագ քահ. Թումանեան, որ մեծ ժողովրդականութիւն է վայելում ծխականների շրջանում, մօտենալով փոխանորդին, թոյլտուութիւն է խնդրում խօսելու:

Դրական պատասխան ստանալուց յետոյ, սկսում է խօսել մօտաւորապէս հետևեալը.

«Հրատապ հարցը մեզ՝ քահանաներիս է վերաբերում, հետևաբար մենք ևս պէտք է յայտնենք մեր կարծիքը: Բոլոր քահանաներից հասակով ես եմ. ես ունեցել եմ կարգակից ընկերներ ես այն օրուանից, որ մենք ուխտել ենք քահանայական պաշտօնը ստանձնելու, դրա հետ միասին ընդունել ենք այդ պաշտօնի հետ կապված բոլոր բարիքները և զրկանքները: Ես ունեցել եմ նաև այրի կարգակիցներ, որոնք իրանց այրիանալուց յետոյ սրբակեցութեամբ և ողջախոհութեամբ անցրել են մինչև իրանց մահը իրանց օրերը: Ժողովուրդը մեր հոգսն է քաշում, մեզ համար է մտածում, աւաղ ես և իմ կարգակից եղբայրակիցները ձեր առաջ կանգնած յայտարարում ենք ի լուր ձեր բոլորիդ, որ մենք չենք ուզում քահանաների կրկնամուսնութիւնը: Ժողովուրդ, ընդունենք թէ ուզում ենք ամուսնանալ, ես ո՞ւմ հետ պէտք է պսակվեմ, որին հաղորդ տուած չը լինեմ, որ նա ինձ հայր ասած չը լինի:

Ըստ երևոյթին տէր հօր ասածները ունեցան իրանց որոշ ազդեցութիւնը և ժողովրդի մի մասը համակրութեամբ ընդունեց նրա խօսքը:

Աւ. Սահակեան.—Տէր-հայրը այստեղ իր ժամանակակից կարգակիցների կեանքից օրինակ բերելով, շեշտեց նրանց սրբակեցութիւնը և նրանց ողջախոհութիւնը: Եթէ մենք ևս սկսենք տէր-հօր տեսակէտով կրկնամուսնութեան հարցը քննել, մենք ևս կարող ենք բազմաթիւ օրինակներ բերել և ապացուցանել, յակառակ յայտնել, տէր-հօր ասածներին բոլորովին հակառակ բնաւորութիւն կրող բնորոշ փաստեր, որոնք շատ հեռու են սրբակեաց և ողջախոհ հասկացողութիւնից:

Բայց այստեղ հարցը այն չէ թէ մի քանի քահանաներ կամ հոգևորականներ սրբակեաց կեանք են վարել, հարցը նրանումն է, թէ հասունացած է համարում ժողովուրդը քահանաների կրկնամուսնութեան հարցը. և եթէ ոչ, ինչու:

Գարեգին քահանայ Թումանեան թոյլտուութիւն առնելով կարդում է զանազան տիեզերական ժողովների կանոններից կտորներ, որոնք արգելում են քահանաների կրկնամուսնութիւնը:

Ժողովրդից լսվում են ձայներ շատ ուղիղ և արդար է գրված:

Տիրում է դարձեալ լռութիւն:

Աւ. Սահակեան. (Դիմելով կարդացող քահանային, հարցնում է).—«Չէ՞ք կարելի իմանալ ովքեր են եղել այդ կանոն կազմողները»:

Լռութիւն:

—Տէր հայր, հարցում ձեզ եմ դիմում, ով է գրել այդ օրէնքները:

Բ. Ամիրխանեան.—Պօղոս Առաքեալի կանոններից ես դուրս եկողը չեմ, նա է դրել այդ կանոնը։

Ա. Թառաֆաղեան.—Այդ կանոններ սահմանողներն ես չէ՞ որ մեզ նման հասարակ մահկանացուներ էն եղել։

Գ. Վերդեան.—Երկար ապացուցանում է, որ հարցը հասունացած է, պարտաւոր է Գանձակի ժողովուրդը դրականապէս իր խօսքը ասէ։ Իսկ եթէ սկսենք ի նկատ ունենալ տիեզերական ժողովների կանոնները մենք կարող ենք անթիւ օրինակներ ևս բերել, որ հոգևորականութիւնը ինքն զանցառութեան է տուել և չէ կատարում ներկայումս։

Մելքումեան Մելքում. առաջ գալով կոպտաբար սկսում է վիճել Թառաքալեանի հետ, ապա դառնալով Սահակեանին, առաջարկում է նրան իրանց եկեղեցում չը խօսել, քանի որ նա բանանցեցի է։

Ալէքսան Հայրապետեան.—Երբ ուզում են անկին քահանաներին ամուսնացնել, ինչու չը մտածել նաև այն բազմահազար այրի կանանց ամուսնացնելու մասին ևս. ես առաջարկում եմ, որ հասարակութիւնը իր հոգսերի թւում դնէ նաև այրի կանանց պսակելու հարցը։

Սկսվում է ծիծաղ։

Յարութիւն Մալիեան.—Վերջին օրերում էջմիածնում պատահած ագեղ միջադէպերը ինձ այն համոզման են բերել, որ քահանաների կրկնամուսնութեան խնդրի հրապարակի վրա դնելը ներկայ պարագաներում առաջ է եկել մի շարք մարդկանց գործ դրած բռնութիւններից։ Ըստ իս, աւելի լաւ է այդ հարցը թողնել առանց քննութեան մինչև հաստատապէս իմանալը թէ Կաթողիկոսը ինքնաբերաբա՞ր է այդ կարգադրութիւնը առաջարկել, թէ դա էլ առաջ է եկել մի շարք մարդկանց գործ դրած բռնութիւններից։

Փոխանորդը առաջարկում է, որ դաւթում դրած թղթերի վրա իւրաքանչիւր անհատ իր կարծիքը գրէ և ստորագրէ տակը։

Բարս. Ամիրխանեան.—Գրել, մրել ես չեմ հասկանում, ով չէ ուզում քահանայի կրկնամուսնութիւնը, իմ յետևից եկեղեցուց դուրս գայ, ով ուզում է մնայ եկեղեցում։

Այս ասելով 65 ամեայ ծերունին դուրս է թռչում եկեղեցուց, նրան հետևում է ծխականներով կէս մասը։

Գերասիմ Մելիք-Բեգլարեան.—(Մի փոքր շրջանում—որովհետև նա այս իմաստով շատ շրջաններում երկար է խօսացել)։

—Եղբայրներ, սա չը գիտեմ ինչ տեսակ ժողով է, մի՞թէ կարելի է հարցը այդ եղանակով քննել կամ հարևանցօրէն անցնել ու ասել թէ չէ կարելի թոյլատրել կրկնամուսնութիւնը։ Ես փոքր ի շատէ ծանօթ եմ մեր եկեղեցական կանոններին և օրէնքներին նրա բոլոր հաւատալիքներին, և այս հասունացած հարցում խորը մտածելուց, մանրամնին խորհելուց յետոյ եկել եմ այն հաստատ համոզման, որ հայոց եկեղեցին ոչ մի կորուստ, ոչ մի վնաս չի ունենայ, եթէ քահանաները ամուսնանան։ Եւ եթէ հակառակ կարծողները գիտեն, որ քահանաների կրկնամուսնութեամբ ազգը, եկեղեցին, կրօնը որևէ կերպով կը վտանգվեն թող հրապարակ դուրս գան այդպիսի կարծիք յայտնողները, պարզեն այդ խնդիրը, մի գուցէ մենք ևս տեսնելով գալիք վտանգը, միանանք նրանց հետ։ Բայց այդ պարոնները ոչինչ չեն անում, հէնց բղաւում են թէ ազգը կը կործանվի։

Այս անգամ էլ ժողովը ցրվեց առանց որևէ հետևանքի։

Փոխանորդ Կորիւն վարդապետը յայտարարեց, որ մնում է թերթեր տալ քահանաներին և ձայներ ու կարծիքներ հաւաքել ծխականների շրջանում։

Ա. Սահակեանը բողոքում է այդ կարգադրութեան անյարմարութեան դէմ։

Ի վերջոյ յարմար է տեսնվում գործել թեմական առաջնորդի թղթի իմաստով, ժողովել ծխականների բանիմաց դասակարգը և նրանց ժողովում հարցը քննութեան ենթարկել։

Ա. Սահակեան

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Ախալքալաքի գիւղական ժողովուրդը գտնվում է շատ վատ վիճակի մէջ. ամեն մի գիւղացի ընդհանրապէս հազիւ երկու, երեք փոքրիկ արտ ունի, ծանրաբեռնված 10—15 հոգուց բաղկացած ընտանիքով, որոնց պիտի կառավարի այդ արտերով և այդ արտերը շնորհիւ երկրի բարձր դիրքի, համարեա ամեն տարի մրսում են, ինչպէս մրսեցին այս տարի։ Խեղճ գիւղացին ինչ անի, առօրեայ հոգսերի մասին մտածի, թէ երեխաների ուսման կրթութեան վրա. բայց և այնպէս, չը նայելով ժողովրդի մէջ դեռ մնացել է ուսման ծարաւը, նրանք շարունակ աշխատում են որքան կարելի է հնարաւոր է իրանց որդոց ուսման տալ. և որովհետև նրանք, գիւղացիները ոչ մի առաջնորդ, ղեկավար չունեն, դիմում են հին նախապատմական դպրոցներին. Նրանք միայն այդ տեսակ դպրոցներ են տեսել, չ՚ գիտեն նոր սիստեմի դպրոցի օգտակարութիւնը ու հների վնասակարութիւնը։ Ձմեռն սկսելուն պէս, ամեն մի գիւղ բռնում է իրան համար խալֆա-տիրացու վարժապետ. այս վարժապետները սկսում են երեխաներին սովորեցնել խօսրհեցո, ապրեցո, սաղմոս և ընդհանրապէս եկեղեցական գործածական երգեր ինչպէս հնում կրթում, սովորեցնում էին Տէր-Թէօթիկեան դպրոցներում. ուսումը շարունակվում է 2—3 ամիս. ահա այս տեսակ դպրոցները շարունակում են ի տնից գոյութիւնը տարիներ շարունակ, ոչ մի օգուտ չը տալով գիւղացիներին, բացի այն վնասից, որ իւրաքանչիւր գիւղ տարեկան 50—60 րուբլի ջուրն է քցում։ Մինչև ե՞րբ պիտի շարունակեն այս Տէր-Թէօթիկեան դպրոցներն իրանց գոյութիւնը և ե՞րբ պիտի տանեն մեր մատաղ սերնդին. անշուշտ դէպի կորուստ։ Ի նկատի ունենալով մեր մատաղ սերնդի փչանալը գիւղերում, հայ բարերարների ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս գիւղերի վրա։ Ախալքալաքի մի քանի շրջանների գիւղերն այնպէս են դասաւորված, որ կարող են չորս, հինգ գիւղ միասին մի դպրոց բաց անել, եթէ միայն անձ ու էր կազմակերպողներ լինեն, օրինակ Գոման, Բալխօ, Բուղաշէնը, Ջակը և Ցրկնան կարող են միասին մի դպրոց բաց անել Ցրկնա գիւղում. այս գիւղերը Ցրկնայից ¾ վերստ հեռաւորութեան վրա են գտնվում։

Ցրակնայում դպրոց բաց անելու գործը ձեռնարկված է եղել դպրոցները փակելուց առաջ, Բալխօ և Գոման գիւղերի տ. տ. Մինաս և Սիմէօն քահանաների և մի քանի առաջնակարգ գիւղացիների ձեռքով, բայց խանգարվել է անարժան գործակալի շնորհիւ. Աչքի առաջ ունենալով, որ կան շրջաններ, որոնք կարող են դպրոց բանալ, մի այն առաջնորդող է հարկաւոր, կոչ եմ անում գիւղակից անհատներին և ուսուցիչներին, գնալ այս տեսակ վայրեր, կազմակերպել գիւղացիներին՝ դպրոցներ բանալու համար, կրթել մեր նոր սերնդին, առաջնորդել ժողովրդին դէպի լոյսը, դէպի խնդական կեանքը։

Գարեգին

Ո՞Վ Է ՄԵՂԱՒՈՐ

(Նամակ խմբագրութեան)

Բագու, Նոյեմբերի 2-ին

Արդէն ընթերցող և ոչ-ընթերցող դասերին յայտնի է, որ անցեալ տարի, օգոստոսի կոտորածների ժամանակ, բանւոր դասակարգը կորցրեց իր վերջին շապիկը, կրակի բաժին դառաւ երկար տարիներով աշխատած, դառը քրտինքով նուէր, աւաղի և ծուխի մէջ ձեռք բերած այն ամենը, ինչ որ մշակ—բանւորի ամբողջ հարստութիւնն էր կազմում։ Այդ դժբաղդ դասակարգը, առանց ազգի ու կրօնի խտրութեան, մի կերպ իրան կմախք դարձած մարմինը հասցրեց իր հայրենիքը, որպէս զի քաղցածութիւնից մի կերպ իրան գլուխը ազատէ և եթէ մեռնելու էլ լինի, գոնէ իր կտրի տակ, հարազատների ներկայութեամբ հոգին յանձնվի։

Բայց այդ քամբաղդները իրանց հարազատների գրկումն էլ հանգիստ վայր չը գտան իրանց գլուխը դնելու. հազիւ էին դատարկ գրպանով Շուշու, Զանգեզուրի, Ջիւանշիրի, Նախիջեւանի գաւառներ հասել, ենթարկվեցին թուրքերի կողմից հալածանքի, որից յետոյ այդ թշուառները ստիպված եղան ամբողջ մի տարի անհաւասար կռիւ մղել։ Փակվեցին ճանապարհները, հաշտակ Աղդամը և ոչ մի յարաբերութիւն չը կարողացան պահել իրանց այն առա կապիտալիստների հետ, որի միւ-երկու հազարները այդ բանւորները միւ-երկու միլիոնների էին հասցրել, իսկ իրանք էլի սոված մնացել։

Մինչ սարերում և ձորերում Նաւթաթաթախ բանւորները ոնդակների հետ էին խաղում հայութեան, կանանց և աղջկերանց պատիւը պաշտպանելու և իրանց գոյքը ապահով պահելու համար, դրանց խաղէյինները մայրաքաղաքներում ու արտասահմանում իրանց քէֆերն էին անում։

Վերջապէս Նաւթարդիւնաբերողների համագումարը, բաղկացած տարեկան մի քանի հազար րուբլի ռոճիկ ստացող կառավարիչներից, որոշում է բանւորների վնասները վճարել, ամսուր բանւոր ծառայողների երկու ամսվայ ռոճիկը, իսկ ամուսնացածների չորս ամսվանը։

Թող ընթերցողը այնքան միամիտ չը լինի կարծելու, որ այդ փողերը մեր «բարերար» կապիտալիստները իրանց գրպանից վճարեցին տալ, ոչ. չէ՞ որ 20 միլիոն րուբլի կառավարութիւնից ստացան իրանց գործերը կարգի դնելու, խոստանալով կառավարութեան, որ այդ գումարից իրանք պիտի վճարեն բանւորների վնասը։

Կառավարութեան և ֆինանսների մինիստրութեան առաջ այդ հաստափոր աղաները իրանց ցոյց տուին մի-մի բարերարներ և շահագործեցին նրանց (բանւորի) դրութիւնը և կոչումը։ Սակայն երբ հասան Բագու, միլիոնները բաժան-բաժան արին իրանց մէջ, բանւորներին միանգամայն մոռացութեան տուին, որոնք չը գիտէին ինչպէս է անօրինած իրանց բաղդը։

Այդ ժամանակի ընթացքում բանւորների մի մասը, որոնք Երևանի նահանգում էին գտնվում, կարողացան ապահով հասնել Բագու և երբ լսեցին, որ իրանց վնասները պիտի վճարվեն, սկսեցին թակել գրասենեակների դռները և մի կերպ ստացան իրանց վնասները։

Լուրը կայծակի արագութեամբ հասաւ Գանձակի նահանգը, ուր գտնվում է բանւորների մեծ մասը։ Այնուհետև սկսեց բացվել նամակների, հաւատարմաթղթերի մի հոսանք, որոնք վաւերացված էին գիւղական տանուտէրերի կնիքով։ Այդ նամակները բանւորներն էին ուղարկում իրանց ծանօթներին, որ իրանց վնասները ստանան և ուղարկեն, որովհետև Աղդամից անցնել չէ լինում, անձամբ անկարող են գալ։ Յայտնի կապիտալիստները սարսափեցին. նրանք մտածեցին ժամ առաջ դրանց առաջն առնել և հնարն էլ գտան։ Իսկոյն իրանց գրասենեակի դռներին մի յայտարարութիւն կպցրին թէ «Ով ուզում է իր վնասները ստանալ, կարող է մինչև մայիսի 1-ը ներկայանալ, իսկ ով մինչև այդ ժամանակ անկարող եղաւ ներկայ գտնվել, նա զրկվում է»։

Բայց ո՞վ էր գժվել, որ 40—50 ր. պատճառով իր կեանքը վտանգի ենթարկէր. երկրորդ՝ գիւղացին ինչ գիտենար, որ կապիտալիստների գրասենեակի դռնից մի ողորմելի յայտարարութիւն է կպցրած։

Անցան մի քանի ամիսներ և սնա բացվել է բանւորների հոսանքը, որովհետև ճանապարհները բաց են։ Գալիս են քաղցած, մերկ բանւորները, դիմում են գրասենեակներին և մերժում ստանալով յետ դառնում։

Անցեալներում Հնչակեան կուսակցութեան Բագուի շրջանի մասնաճիւղը ստիպված եղաւ մի թռուցիկով յայտարարել նաւթարդիւնաբերողներին, որ նրանք վճարեն ուշացած բանւորների վնասները, մանաւանդ, որ ոչ մի հնարաւորութիւն չեն ունեցել ժամանակին գալ։ Այդ թռուցիկը կրում է «Նախազգուշացում» վերնագիրը։

Այդ թռուցիկի լոյս տեսնելուց յետոյ մի քանի մանր ֆիրմաներ վճարեցին, բայց մի քանի մեծ ֆիրմաներ յամառում են և կանգնած են իրանց ողորմելի յայտարարութեան վրա։

Այդ տեսակ բանւորների թիւը այժմ հազարի է հասնում, որոնք պարապ փողոցներն են չափում և յիշելով իրանց ծնողների անել դրութիւնը, առաւել են կրճատեցնում իրանց վնասները չը վճարողների համար։

Թ. Մէժլումեան

ՀԵՐՈՍ ՇԽԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Կայծակի արագութեամբ տարածվեց Ղազախի գաւառում հերոս Շխալու ողբերգական մահը. ամեն հայի սրտի խորքից «ախ, ափսոս, մեր Շխալի» բառերն էին դուրս թռչում։ Հանգուցեալը վերին աստիճանի գիւղացիասէր էր և եթէ երբեմն գիւղացիներից ոմանք նրա կարգադրութիւններին հակառակվում էին, նա չէր նեղանում ու նեղ բօպէներին թողնում գիւղացիներին, այլ ասում էր. «եղբայր, եթէ նրանք մեզ չափ հասկանային, էլ ինչո՞ւ ենք մենք չոլէ-չոլ ընկել»։ Կարճ ժամանակում նա ամենքին սիրելի դարձաւ ոչ իր շողոքորթութեամբ, քսութեամբ, այլ իր անկեղծութեամբ, իր ճշմարտութեամբ։

Հմուտ և փորձված էր կռիւների մէջ. եզակի էր հրացանաձգութեան մէջ. Գիւղացիները նրա անունը «Բիսօ օղլի» էին դրել ձայնի և քաջութեան պատճառով։

Գիշերները նա չէր հանգստանում անկողնում մինչև լոյսը, այլ գնում էր և դիրքերի պահապաններին ստուգում։ Ունէր քաղցր ձայն և երգում էր փարսի մեղեդիներ, երգում էր և ազգային երգեր. սիրում էր երգել «Նվաստակիս հասնեմ» և Ա. Իսահակեանի «Ոսկան աղբէր» երգերը։

Հանգուցեալը միշտ ասում էր, թէ ինքը նամարդի ձեռքով պիտի սպանվի. դժբաղդաբար գուշակութիւնը իրականացաւ։

Այն մարդը, որ մի քանի անգամ անցել է լեռների այն կողմը իր կեանքով, արեան վերջին կաթիլներով իր թշուառ, հարստահարված եղբօր կեանքը պատիւը բարւոքելու, բարձրացնելու, որանց հազարաւոր թշնամիների կարկուտ գնդակների տակ, նրանց խոտ շղթաները ճեղքել է դիակների վրայով անցնելով, որ Ղազախում մի բուռն կոտրիճների հետ պատուի դրօշակ էր դարձել և հազարաւոր թշնամին, ի սարսափեցնում, ընկնում է անարգ և ամարդի սրիկաների ձեռքով։

Անմոռանալի Շխալի, շատ տարիներ շարունակ կը հնչվեն քո հզօր ձայնի արձագանքները Ղազախի լեռներում, ձորերում և անտառներում. քո գերեզմանը սուրբ կը լինի այն մարդկանց համար, որոնք քեզ նման իրանց համար ընտրել են փշոտ ճանապարհ, որով գնալը շատ դժուար է։

Համբուրելով օրհնում եմ քո բազմատանջ ոսկորներդ, ով ազնիւ, ընկեր-հերոս Շխալի...

Մելքիսեդէկ քահանայ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Արմաւիր, Նոյեմբերի 2 ին

Ամառը, երբ Արմաւիր եկան Մեսրոպ վարդապետը և պ. պ. Դօլուխանեան, Յակոբեան կարգադրելու Կովկասի հայ ընակչութեանը հաց ու սերմացու մատակարարելու գործը, այն միտքը յայտնվեց, որ ժողովարարութիւնը յօգուտ աղէտեալ ժողովրդի լինի նախ՝ ազատ որևէ սոփյողական ոյժից և յետոյ տևողական, պարբերական, ոչ միանուագ, գոնէ մինչև առաջգայ յունվար ամիսը, ով ինչքան կարող է և ցանկանում է։ Ժողովարարութեան վերջին ձեր ունի այն բարոյական ու տնտեսական առաւելութիւնը, որ մնայուն կապ է հաստատում տուողի ստացողի մէջ, համեմատաբար անզգալի է տվողի տնտեսութեան տեսակէտից, քան միանուագը, որ շատ անգամ շաղկապված է—«ա՜, միայն ձեռք վերցրու. օձիքցս»—գոնէ ներքին բացագանչութեամբ։ Ահա այդ սկզբունքների հիման վրա պէտք է գործէր այստեղ յանձնաժողովը՝ պարբերական ամսավճարներ հաւաքելով մինչև յունվար ամիսը։ Սակայն կազմված յանձնաժողովը չգիտեց հէնց առաջին քայլերում վերոյիշեալ սկզբունքներից, դիմելով միանուագ ժողովարարութեան, որ ունեցաւ քիչ արդիւնք. իմ կարծիքով։

Սեպտեմբեր և հոկտեմբեր ամիսների վճարները 40 րուբլի ես յանձնեցի ինձ դիմողներին, որոնք պատկանում էին ժողովարարութեան խմբին։

Այժմ ուղարկում եմ յարգելի խմբագրութեանդ հասցնելու, ուր հարկն է, 40 րուբլի ևս նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամսավճարները, որովհետև, ինչպէս ինձ ասացին, Արմաւիրում դադարած է պարբերական ժողովարարութիւնը։

Թոյլ եմ տալիս ինձ ցանկութիւն յայտնել, որ թէ Արմաւիրում և թէ միւս տեղերում շարունակեն իրանց գոյութիւնը կազմված յանձնաժողովները պարբերական նուէրներ ժողովելու գործում յօգուտ կարօտեալ հայ ազգաբնակութեան, մինչև որ մեր երկրից անհետանայ քաղցի, սովի ուրուականը։

Երդուեալ-հաւատարմատար

Զ. Բ. Բալուզեան

Թիֆլիս, հոկտեմբերի 31 ին

Միայն ձեր, պ. Բ. Այվազեանց, ընդարձակ գրաքննական յօդուածների հիւրասիրութիւն գտնելը ձեզ և ձեր համախոհներին թէ է տուել աջ և ձախ անլուր զրպարտութիւններ բարդել ինձ վրա և հայհոյանք թափել թէ իմ և թէ քննիչ Հ. Եղիշէ Ծ. վ. Մուրադեանցի հասցէին («Մշակ» № 236), ձեր անտեղի յարձակումների դէմ միայն հետևեալներն եմ առաջ բերում։

1) Քննիչ Հ. Եղիշէ Ծ. վարդապետի քննութիւնը օրինաւոր լինելով՝ ս. սինօդը որոշել էր ձեզ հնազանդեցնել կոնսիստորիայից և, մինչև անգամ, պրօկուրօրի պահանջմամբ. դատի ենթարկել, իսկ դուք էջմիածին գնալով կարողացաք երկրորդ լրացուցիչ քննութիւն նշանակել տալ, ի հարկէ, միջնորդութիւն հայցելով։

2) Հ. Եղիշէ Ծ. վարդապետը քննութեան ժամանակ երբեք իր իրաւունքներից դուրս չէ եկել. նա քննել է միայն ծառայողների արարքները (այդպէս էլ պէտք էր). իսկ դուք պահանջում էք, որ ինձ վրա ձեր բարդած մեղադրանքները ևս միաժամանակ քննէր, այն էլ ձեր, բերև մեղադրեալների՝ ցուցմամբ, մինչդեռ իմ սաստները վկաներս են հաստատել. դուք այդ կամենում էք, որպէսզի գործը խճճվի, ձգձգվի և ժամանակ փաստակէք. ձեր դատը վերջանալուց յետոյ միայն կարող էք հակադիր պահանջներ յայտնել։

3) Հ. Եղիշէ վարդապետի միակ թերութիւնը այն է, որ դրամարկղի դրութիւնը մանեց թողեց, ձեր «բոլորի» պատկերը արիւնի «խայտառակութիւնների» լրիւ քննութեամբ չը բացեց և չը պատասխանեց ձեր «դիմաւորեալ» բողոքին իր կոչի դէմ, որով նրան քննիչ չէինք ճանաչում, մինչդեռ ծածուկ ձեր բացատրութիւնները և ամբաստանութիւններն էիք տալիս, որպէսզի դրանով դժգոհների հոսանքը ձեր դէմ կասէք, որը և փաստօր կիրառվեց աշխերիմ։

4) Ինձ դուք մեղադրում էք անլուր կաշառակերութեան մէջ և յայտնում, որ ես, մինչև անգամ, Հ. քննիչին կաշառած կը լինեմ, և գործ էք ածում գցուելի ածականներ իմ հասցէին։ Ձեր չափը և սահմանը կորցրած լինելու պատճառով ես արդէն վերջնականապէս որոշեցի արդարադատութեան դիմել—մարհիւնր դատարանում ձեզանից բացատրութիւններ պահանջելու՝ ձեր այդ հնարովի զրպարտութիւնների մասին, աւելորդ համարելով այսուհետև լրագրութեան դիմել, քանի որ դա գործի պարզելուն երբէք չը կարողացաւ նպաստել, իսկ հոգևոր իշխանութեան վրա էլ յոյս դնելուց հեռանալ, որովհետև Հ. Եղիշէ վարդապետի անաչառ քննութիւնից յետոյ դուք մինչև այժմ ձեր տեղը չը պէտք է մնայիք ի ցնծութիւն ձեր երեսից տնքող հայ հասարակութեան։

Գրիգորիս քահ. Երզնկեանց

Թիֆլիս, հոկտեմբերի 24-ին

Որքան էլ որ աւելորդ մասնաւոր մի գործ լինի, այնուամենայնիւ նա ունի մի որոշ հասարակական բնաւորութիւն, ահա, հէնց այդ պատճառով է, որ գալիս եմ բողոքելու «Մշակի» էջերում, որպէս մի հարստահարված և կեղեքված, ամբողջ ընտանիքով յուսահատութեան դուռը հասած։

Մեր միակ ունեցածը, որ մի տուն էր Գանձակում, գրաւ էինք դրել գանձակեցի Համբարձում Սահակեանցի մօտ 4300 րուբլով և բարդ %-ով Հայ-թուրքական ընդհարումներից առաջ, այն է սեպտեմբերին 1904 թւի, Սահակեանցը ուզում էր աճուրդով ծախել տունը, բայց հօրս գրած մի նամակով, որպէս թէ նա խղճահարվում է և թողնում է իր մտադրութիւնը։

Հայ-թուրքական ընդհարումների ժամանակ Սահակեանը յարմար առիթ է համարում տունը աճուրդով իր վրա հաստատելու, որովհետև տունը գտնվում է Գանձակի հայկական մասում, և այդ ժամանակ հարց է բարձրանում, որ հայոց բազարը պէտք է տեղափոխվի թուրքական մասից հայոց մասը, որի պատճառաւ հայկական մասում գտնված տները թանկ պէտք է գնահատվեին։

Եւ այդպիսով առանց մեր գիտութեան մեր տունը մի փոքրիկ գումարով սեփականութիւն է դառնում Համբարձում Սահակեանի։

Աճուրդից մօտ 2 ամիս յետոյ, հայրս գնում է Գանձակ և բերև պատասխան ստանում է Համբարձում Սահակեանից Դիմիտրի Բաղալեանցի ներկայութեամբ, որ Սահակեանը կը վերադարձնի տունը մեզ, եթէ մենք մինչև 2 տարին կը վճարենք նրան հասանելիք գումարը։

Լինելով միջոցներից միանգամայն զուրկ ուսանող, ես սրանից մի քանի օր առաջ գնում եմ Գանձակ, որպէսզի կարգադրեմ այնպէս, որ կարողանամ գոնէ կիսատ թողած ուսումս շարունակել, ստանալով տան վարձից մի որոշ մասը։ Համբարձում Սահակեանը Գանձակ քաղաքի ներկայացուցիչների, այն է ծերակոյտի անդամների ներկայութեամբ, թէև խոստացաւ տունը վերադարձնել, եթէ ենք նրան տանք 7000 րուբլի, առանց մեզ հետ ավելոր հաշիւ տեսնելու, սակայն երբ մենք դրան էլ համաձայնեցանք և ուզեցինք փող վերցրինք և ցանկացանք կատարել լինել իր պահանջը, նա հրաժարվեց իր խոստումից, առարկելով, որ այդ «փողը աշխատեցէք սեփական քրտինքով և այն դէպքում միայն կը համաձայնեմ վերադարձնել տունը»։

Միևնոյն ժամանակ նա պատճառաբանում էր ասելով, որ «հայ-թուրքական ընդհարումների ժամանակ վնասվել եմ և պէտք է վնասներս ծածկեմ դրանով»։

Սահակեանի մանեօվրներից մէկն էլ այն էր, որ նա կամենալով արդարացնել իր կեղտոտ վարմունքը պ. պ. Յովսէփ Մելիք-Բեգլարեանի, Աբրահամ Գիւլ Խանդանեանի և Լեւոն Թօզլայեանի առաջ, խոստացաւ ընդունել միջնորդ դատարանը, եթէ անդամների մէջ կը գտնվեն վաճառականներ, միանգամայն չը հասկանալով միջնորդ դատարանի կանոնները։ Բայց երբ ես յայտնեցի, որ դա իր ցանկութեան բանն է, նա պատասխանեց, որ «եթէ դրանց վճիռը ի վնաս իր գրպանի լինի, միևնոյն է չի ընդունիլ»։

Նրա պատճառաբանութիւնների թւումն ուպասին էլ նա էր, որ նա ցինիկաբար, առանց կարմրելու, ասաց, որ «եթէ ձեզ հետ վերջացնեմ միջնորդ դատարանի միջոցով, ուրիշ պարտատէրներս էլ կը պահանջեն վերջացնել իրանց հետ այնպէս, ինչպէս ձեզ հետ, որը միանգամայն ձեռնտու չէ ինձ համար»։

Այս բոլորից յետոյ աւելորդ եմ համարում նկարագրել իմ և մի ամբողջ ընտանիքի դրութիւնը, քանի որ մեր միակ յոյսը դա էր, որպէս մի ապրուստի միջոց, իսկ մասնաւորապէս իմ ուսման շարունակելու միակ աղբիւրը դա էր։ Բողոքելով Համբարձում Սահակեանի ամարդի վարմունքի դէմ, միևնոյն ժամանակ կը խնդրէի գանձակեցիներից նրանց, որոնք շատ թէ քիչ ազդեցութիւն ունեն Սահակեանի վրա, ստիպեն, որ ընդունի միջնորդ դատարանով վերջացնել, որով ազատված կը լինի մի ամբողջ ընտանիք և ես կիսատ թողած ուսումս կը շարունակեմ, միևնոյն ժամանակ արդարութիւնը չեն ոտնահարի գանձակցի վաշխառուներ։

Հրաւիրելով Համբարձում Սահակեանին միջնորդ դատարանի, տալիս եմ 10 օր ժամանակ նամակս տպվելու օրից, միևնոյն ժամանակ նշանակում եմ իմ կողմից դատաւորներ՝ երդուեալ հաւատարմատար պ. Յով. Մելիք-Բեգլարեանին և Լևոն Թօզլայեանցին, որոնց նեղութեան համար յայտնում եմ խորին շնորհակալութիւնս։ Թող Սահակեանը ևս ընտրէ իր կողմից երկու դատաւորներ, իսկ չորսը միասին կընտրեն հինգերորդին։

Միևնոյն ժամանակ յայտնում եմ խորին շնորհակալութիւնս ծերակոյտի անդամներին և այն կողմնակի անձնաւորութիւններին, որոնք ջանացին արդարութիւնը պաշտպանել։

Ուսանող Արամ Յովհաննիսեան

Թիֆլիս, 8 նոյեմբերի

Խնդրում ենք անփոփոխ տպել մեր այս նամակը։

Միացնելով մեր ձայնը «Մշակ» ում տպված «Հասարակական դատաստանին» առաջարկված բողոքին, յայտնում ենք մեր խորին ցաւակցութիւնը վշտաբեկ գերապատիւ Սուքիաս արք. եպիսկոպոս Պարզեանին նրա վրա գործ դրված բռնութեան կապակ ոյժի առթիւ։ Աւաղ և նախատինք այն մարդ և ստոր անձնաւորութեան, որոնք անպիտան անբարոյականութեամբ կոյր գործիք են դառնում իրանց ամենաստոր նպատակների համար։

Այդ ամբոխն էր, որ Փրկչի խաչողների, փարիսեցիների և մաքսաւորների ձեռքին կոյր գործիք դառնալով գանգեցրեց, այպանեց և խաչ հանեց Քրիստոսին, որ ճշմարտութեան դաւանն էր քարոզում. ճշմարտութիւնը յաղթեց և նրա լոյսը տարածվեց ի սփիւռս աշխարհի, իսկ այպանվողը և խաչելողը անմահութեան բարձրութիւնից այդ կոյր ամբոխի համար խնդրում էր իր Հօրից՝ «Հայր թող դոցա զի ոչ գիտեն զինչ գործեն»։

Տիկ. Նեկտարինէ Երզնկեանց, Օր. Վառվառէ Տիգրանեանց, օր. Աստղիկ Ղազարեան, օր. Անահիտ Ղազարեան, տ. Կոստանեանց, տիկ. Բիօրակեանց, օր. Մ. Մելիք-Ադամեան, տիկ. Սոֆիա Ղազարեանց, տ. Սոֆիա Զաթալբաշեան, տ. Զէյնեկարեանց։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մենք ստացանք յօգուտ հանգուցեալ դերասան Գէորգ Պետրոսեանի ընտանիքի—1) պ. Ալ. Մելիք-Ազարեանից՝ մի հարիւր րուբլի. 2) Արմաւիրից, երդուեալ-հաւատարմատար Զաւադ-բէկ Բալուզեանից—10 րուբլի, ընդամենը 110 րուբլի, իսկ նախկին ստացածի հետ 120 րուբլի։

—

Թիֆլիսի հայոց թեմական առաջնորդի միջնորդութեան համաձայն, Կովկասի Փոխարքան թոյլատրել է հայոց եկեղեցական կալուածքների կառավարչութեան մնացած գումարից 9060 րուբլի ընթացիկ կարիքների համար։ («Т. Л.»)

—

Թիֆլիսի երկաթուղային տեխնիքական դպրոցի ծնողները, աշակերտները և ուսուցիչները որոշել են շնորհակալութիւն յայտնել Կովկասի Փոխարքային, որ թոյլատրել է նրանց վերանորոգել զբաղմունքները յիշեալ դպրոցներում։

—

Գեներալ-նահանգապետի պահանջները հասցէների անդամի վերաբերեալ չը կատարելու պատճառով մինչև հոկտեմբերի 26-ը 10-րդ քաղաքամասի 35 տանտէրեր 1580 րուբլի տուգանքի են ենթարկվել։

—

Մեզ հաղորդում են, որ հայ արուեստագէտ նկարիչ Ա. Փէթվաճեանը մտադիր է մօտ ժամանակներս մի առանձին մեծ գեղարուեստական ժողովածու հրատարակելու, որտեղ մըտնելու են հայկական ճարտարապետութեան մէջ գործածված նուրբ և բնորոշ քանդակներից մի քանի հարիւր օրինակ նմուշներ։

—

Նոյեմբերի 7-ին, քաղաքագլխի նախագահութեամբ կայացաւ հացի սակագինը որոշող մասնաժողովի անդամների և Թիֆլիսի հացթուխների ներկայացուցիչների միացեալ ժողովը՝ հացի սակագինը աւելացնելու հարցը քննելու համար։ Լսելով հացթուխների ներկայացուցիչների պատճառաբանեալ բացատրութիւնները, ժողովը վճռեց միջնորդութիւն յարուցել Դումայի առաջ՝ աւելացնելու 2 և 3-րդ տեսակի հացի համար գոյութիւն ունեցող սակագինը ½ կոպէկով փունտին, իսկ 1-ին տեսակի համար թողնել նախկին գինը այն պայմանով միայն, որ բոլոր հացաթխարաններում թխվի 4-րդ տեսակի հաց և փունտը վաճառվի 3 կոպէկով։

—

Ստացանք Մաղաք Պետրոսեանի «Պատմուածքները», 111 երես, գինն է 30 կոպ.։

—

Նոյեմբերի 8-ին առաւօտեան ժամը 8-ին, 5-րդ թաղամասում անյայտ չարագործի ձեռքով ծանր վիրաւորվում է Գրիգոր Աբրամովիչ Սահակեանը։ Գնդակը անցնելով Սահակեանի ձախ թեկունքից, մանում է այդ րոպէիս պատահմամբ անցնող Դարչօ Կոտոէվի ձախ ոտքը։

—

Մոսկվայի քաղաքապետը վտանգից ազատվելու առիթով կարգադրել է ազատել բանտարկութիւնից բոլոր պատժված ոստիկանական վերակացուներին և գորոդովոյներին։ («Р. Сл.»)

—

Այն երիտասարդները, որոնք ծնվել են 1885 թւի հոկտեմբերի 1-ի և 1876 թ. հոկտեմբերի 1-ի ընթացքում և որոնք ենթարկվում են առաջիկայ 1907 թւի զինւորակոչութեան, բայց որոնք պատկանում են ուրիշ քաղաքների, աւանների հասարակութիւններին, եթէ ցանկանալու լինեն հեռաւորութեան կամ չքաւորութեան պատճառով վիճակ հանել Թիֆլիսում, կարող են դիմել Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան, խնդրելով ծննդավայրի փոխարէն նշանակել Թիֆլիսը, միայն այդ խնդիրները պէտք է կատարվեն մինչև առաջիկայ 1907 թ. յունվարի 15-ը, ներկայացնելով մետրիկականը, անցագիրը և Թիֆլիսի ոստիկանապետի տուած վկայականը Թիֆլիսում ապրելու մասին։ Յունվարի 15-ից յետոյ այդ տեսակ դիմումները կը թողնվեն առանց հետևանքի։

—

Նոյեմբեր ամսին Պետերբուրգ կը ժամանէ նախկին գլխաւոր մինիստր Գորեմիկինը։

—

Երևանից գրում են. «Ծառայողների գործադուլը տեղական առևտրական բանկում շարունակվում է. Այդ վէճին միջնորդ դատարանով վերջ տալու փորձը չաջողվեց։ Բանակցութիւնները դիտմամբ ձգձգվեցին, որպէսզի ստիպեն գործադուլ անողներին զիջողութիւններ անել, ես ասաւել, որ փոխառքի ընդունելութիւնը բանկում շարունակվում էր, որովհետև կառավարիչը երկու ծառայողների հետ շարունակում էին աշխատել, բայց փող չէր տրվում բանկից, որի պատճառով վաճառական դասակարգը շատ նեղ վիճակի մէջ է դրված։ Այդ դրութիւնը վրդովել է բոլորին, բայց ոչ թէ դէպի կանխային վարչութեան, այլ գործադուլ անող բանւորների դէմ և վաճառականութիւնը ուղարկից նահանգապետին մի հաւաքական դիմում, խնդրելով միջոցներ ձեռք առնել բանկը բանալու համար։ Մտադրութիւն կայ նոր ծառայողներ ընդունել, բայց միևնոյն ժամանակ հին ծառայողները պարտաւոր են ստորագրութիւն տալ, որ իրանք պատասխանատու են, նոր ծառայողներին վտանգի ենթարկվելու դէպքում։ Այդ դիմումի համաձայն առայժմ նահանգապետի կողմից ոչ մի կարգադրութիւն չէ արված»։

—

Թիֆլիսի գաւառական վարչութեան գործավար իշխ. Բարատովը նշանակված է Գորու գաւառապետի օգնական։

—

Բօրչալուի գաւառապետը հաղորդում է Թիֆլիսի նահանգապետին, որ յիշեալ գաւառի Բալկենտի և Ջալալ-օղլու վիճակների նորակոչ զինւորների ծառայութեան կոչելը անցել է լիակատար կարգ ու կանոնով։ Փախչողներ չը կան։

—

Գորու ամբողջ գաւառում նորակոչ զինւորներից չեն ներկայացել ընդամենը 73 հոգի։

—

Օզուրգեթի գաւառից գրում են. որ «Մէխիսծ անուանվող տեղում 5 անյայտ չարագործներ ատրճանակներով զինված յարձակվել են Վիկտոր Կէչէկմաձէի մանրուենքի խանութի վրա և կողոպտել են մինչև վերջին թելը, տանելով 200 ր. ապրանք և փող, իսկ այդ րոպէին խանութում գտնվող պրօվիզօր Անտօն Նիկօլայշվիլուց խլում են մետաղէ ժամացոյցը և փողերը. վնասվողները յայտնել են իշխանութեան, որ կողոպտողները թուրքեր են եղել։

—

Կառավարչական սենատում քննվել է Գանձակի գաւառապետ Բէգուտի գործը, որի հրամանով ծեծել էին 2 ուսանողներին։ Թիֆլիսի դատաստանական պալատը դատապարտել է Բէգուտին 1 ամսվայ բանտարկութեան։ Կառավարչական սենատը պալատի դատավճռի դէմ գանգատը թողել է առանց հետևանքի։ («Г. К.»)

—

Մինիստրների խորհրդի յայտնի ցիրկուլեարը, որով արգելվում է պաշտօնական անձանց մասնակցել քաղաքական կուսակցութիւններին և հակակառավարչական ուղղութիւն ունեցող դաշնակցութիւններին, Փոխարքան ուղարկել է բոլոր նահանգապետներին և քաղաքացիական վարչութիւններին կատարելու համար։ («Г. К.»)

—

Գեն.-ադ. Գրոդեկովը նախկին հրամանատարը Հեռաւոր Արևելքում, Թիւրքեստանի գեն.-նահանգապետ է նշանակված։

—

Սիմֆերոպոլից «Новое Время»-ին հեռագրում են, որ քաղաքային դուման պատասխանատուութեան է ենթարկել ռուս ժողովրդի միութեան 83 անդամներին, որոնք գրաւոր յայտարարութեամբ իրանց զայրոյթն էին արտայայտել ու պախարակել դումային նրա համար, որ վերջինս չէր ընտրել Պետական Դումայի ընտրողական ցուցակները կազմող մասնաժողովի համար ռուս ժողովրդի միութեան 12 անդամներին։

—

Ներքին գործերի մինիստրութիւնը չափազանց անհանգստութեան մէջ է գտնվում Ռուսաստանի միջին նահանգների տեղական իշխանութիւններից ստացվող վրդովեցուցիչ տեղեկութիւնների պատճառով, որտեղ գիւղացիների մէջ խլրտումներ են տեղի ունեցել, դժգոհ լինելով ընտրողական իրաւունքներից զրկելու համար։ Երկիւղ են կրում, որ ընտրութիւնների սկզբում մի գուցէ մեծ թիւրիմացութիւններ ծագելու լինեն։ Ներկայումս նախազգուշութեան համար եռանդուն միջոցներ են ձեռք առնվում, գլխաւորապէս ուժեղացնում են տեղական ոստիկանութեան ստորին ծառայողների թիւը։ Դրա հետ միաժամանակ մանրամասն հրահանգներ են ուղարկված տեղական իշխանութիւններին զգոյշ գործելու, այնուամենայնիւ վճռողաբար վարվելու, անհրաժեշտ դէպքում առանց կանգ առնելու արտակարգ միջոցների առաջ։ («Сегодня»)

—

Նոյեմբերի 3-ին, գիշերը, Պետերբուրգի ոստիկանութիւնը խուզարկութիւն է կատարել Պ. Բ. Ստրուվէի բնակարանում և կալանաւորել է տիկին Ն. Ա. Ստրուվէին։ Տիկին Ստրուվէին տարել են ոստիկանատուն, իսկ այնտեղից էլ ժանդարմերիայի վարչութիւնը։ Խուզարկութիւնը տևել է 4 ժամ, բայց ոստիկանութիւնը հրահանգ է ունեցել, առանց ի նկատի առնելու խուզարկութեան հետևանքը, անպատճառ կալանաւորել տ. Ստրուվէին։ («Б. Б.»)

—

«Б. В.» լրագիրը հաղորդում է, որ Պետական Դումայի նախկին անդամների գործի քննութիւնը կատարվում է մեծ արագութեամբ։ Հոկտեմբերի 14-ին և 15-ին դատաստանական քննիչը յայտարարութիւններ է ուղարկել Վիբորգի կոչը կազմելու, ստորագրելու և տարածելու համար մեղադրվող բոլոր 180 պատգամաւորներին։ Առանձին կարևոր գործերի դատաստանական քննիչ Բէլենցևը արդէն հարցաքննել է 60 հոգու։ Գաւառներից իւրաքանչիւր օր ստացվում է 3—4 պատասխաններ տուած հարցերի համար։ Նախկին պատգամաւորներից և ոչ մէկը չէ խուսափել քննութիւնից, ոչ մի թիւրիմացութիւն էլ չէ ծագել քննութիւն կատարելիս։ Մի քանի տեղեր քննիչը գնացել է ինքը անձամբ հարցաքննելու պատգամաւորներին։ Պատասխանները միատեսակ են. ոչ ոք չէ հրաժարվում որ ինքը ստորագրել է կոչին։ Դրանցից 5 հոգի պահանջել են քննութեան պատճէնը տալ իրանց։ Պէտք է կարծել, որ գործը կը քննվի 1907 թւի փետրվարին։

—

Հոկտեմբերի 27-ին Կրօնշտատի բանտից փախել են 25 նաւաստիներ, որոնք դատապարտված են եղել տաժանակիր աշխատանքների՝ յուլիսեան ապստամբութեան մասնակցելու համար։ Այդ առիթով ոստիկանութեան վարչութիւնը որոշել է խուզարկել Ֆինսկի ծոյի ամբողջ շրջակայքը։ Հոկտ. 30-ին, երեկոյեան շրջապատվում է «Лысый Нос» կոչվող ամբողջ թաղը։ Խուզարկվում են ծովափնեայ բոլոր ձկնորսների խրճիթները, բայց փախածներին գտնել չէ աջողվում։ («Р. В.»)

—

Լուրերին նայած, վճռված է դատարանին յանձնել Ա. Լօպուխինին՝ Պ. Ա. Ստոլիպինին ուղղած նրա նամակը հրատարակելու համար։ («Р. В.»)

—

Զինւորական և ծովային մինիստրութիւնները ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ զէնքի պահեստատներից յաճախ հրացաններ և ռազմամթերքներ են գողանում, «Пет. Газ.» լրագրի ասելով, որոշել են այդ պահեստատները լուսաւորել միշտ յատուկ պրոժեկտօրներով։

—

Մօտ ապագայում առևտրական արդիւնաբերական մինիստրութեան կից «Страна» լրագրի ասելով առանձին ժողով կը գումարվի մինիստր Ֆիլոսոֆովի նախագահութեամբ, որը նորից կը քննի բանւորական հարցին վերաբերեալ նախագիծը, որը մշակվել էր առևտրական և արդիւնաբերական նախկին մինիստր Ֆեօդօրովի մասնաժողովում։ («К. Р.»)

—

Խարկովից «Око» լրագրին հեռագրում են. գեներալ նահանգապետը յայտնել է ինստիտուտի ռեկտորին, որ տեխնօլօգիական ինստիտուտի կենտրօնական մարմնի անդամները կալանաւորված են ոչ այն պատճառով, որ կենտրօնական մարմնի անդամներ են, այլ որովհետև նրանք, իբրև մասնաւոր անհատներ,

վերաւորանք են հասցրել չինովնիկին, այսինքն, պրոֆեսոր Այլեցկուն, իր պաշտօնավարութեան ժամանակ, և ասել է, որ նա նրանց կը յանձնէ զինւորական նահանգական դատարանին: Գիրքը կալանաւորվել են էլի 11 հոգի ուսանողներ:

Վարշավայից հոկտեմբերի 29-ին առաջվել է հետևեալ հեռագիրը. «Գեներալ-նահանգապետի կարգադրութեամբ Վարշավայում մասսայական խուզարկութիւններ և կալանաւորութիւններ են կատարվում: [illegible] շրջապատում են զօրքերով քաղաքի ամբողջ մասեր: Ցամառ կերպով խօսում են, որ Վարշավա-Վիէննայի երկաթուղու Բոգօվօ կայարանի մօտ երկաթուղու վրա յարձակում կատարել են մաքսիմալիստները: Վերջին օրերս Վարշավայում կալանաւորվել են 25 հոգի, որոնց մասնակցութիւնը այդ գործում [illegible] համար հիմնաւորված է անկասկած: [illegible] համար քաղաքն կալանաւորվածների կամ» (Око»)

«Око» լրագիրը լսել է, որ Մոսկվայի զաւօրական գեներալ-մայոր Բէյնոտը մի զեկուցում է ներկայացրել մինիստրների խորհրդի նախագահին, որ Մոսկվայում ներկայումս վերջ են տուել բոլոր անկարգ կազմակերպութիւններին: [illegible] են յեղափոխական շարժման համար թէ բոլոր պարագլուխները Մոսկվայի քաղաքապետը յայտնում է, որ Մոսկվան բոլորովին մաքրված է յեղափոխական կազմակերպութիւններից և հաղորդում է, որ ոչ մի ապստամբութիւն, ահաբեկչութիւն, ներկայումս անկարելի է սպասել: Առանձին փորձերի դէմ, ի հարկէ, ոստիկանութիւնը մաքառելու համար անզօր է:

Տարածված լուրերի համաձայն այն դէպքում, եթէ որ յաջողվելու չը լինի նոր փոխառութիւն անել, պատերազմը շրջաններում, «Око» լրագիր ասելով, մտածում են հրատարակել, ընտրաչ վրա պարտադիր արժէքին նշանակելու:

Լուր է տարածվել, որ կոմս Վիտտէին Պարիզի դեսպան նշանակելու հարցը արդէն վճռված է դրական մտքով: («Рѣчь»)

Կոմս Վիտտէին Պարիզի դեսպան նշանակելու մասին տարածված լուրերի առիթով ուսու ժողովրդի միութեան ներկայացուցիչները արտակարգ նիստ են գումարել, որը տևել է մինչև կէս գիշեր: Որոշել են, որ կոմսին Պարիզի դեսպան նշանակելու լուրը տարածված է ինքը Վիտտէն, որը դրանով ուզում է Թագաւորի ընդհանուր ուշադրութիւնը իր յեղափոխական գործունէութեան և ուսուական հրէաների մասին դարձնելու նպատակով կատարով դաւաճանական փորձերը: (!!) («Сегодня»)

Նոյեմբերի 5-ին զինւորական - դաշտային դատարանը դատապարտել է Միշկէին, — որը Կուրսկի ճանապարհի վրա սպանել էր ժանդարմին, — կախաղան բարձրացնել, իսկ նրա ընկեր Եւլեէվին 12 տարվայ աքսորի: (Ռ. Հ. Գ.)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԱԼՄԱՍՏԻ ԿՐԹԱՍԻՐԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Նամակ խմբագրութեան)

Մի տարուց աւել է, ինչ գոյութիւն է առաջել Սալմաստի կրթասիրաց ընկերութիւնը, և այդ ժամանակի ընթացքում նա չի կարողացել առաջ մի որոշ գործունէութիւն զէթ ամենաաղքատ տեսակէտից: Բայց այն, որ նա չէ կարողացել այդ մի տարուց աւել ժամանակամիջոցում նիւթական նպաստներ և անդամներ ձեռք բերել, այլ եղածն էլ քայքայել է ու ամեն մէկը փառասիրական իր ասելը.

Բողոքում գտնվող սալմաստցի պանդուխտները, որոնք մինչ հազարներից էին խօսում լրագրական էջերում, որոնք ամեն մի զեղչում ավելութիւն ու լաւատեսութիւն էին ներշնչում դէպի իրանց հայրենակիցները և դրանով կոչ անում մասնակցելու անդամի կերպով կրթական սուրբ գործին, դրամաշնորհ կամ բարեկարգական երախտաւորութիւնը մեծ հակառակ ցոյց տուեց, որ այդ հազարաւորները եղան հէնց առաջին յուսախաբութիւնը, որոնց վերջերս էին իրանց վրա ամբողջ գործի զեկավարութիւնը — նրա ընթացք և տնօ տուրինքը, աւելի շուտ, կամ եթէ կարելի է ասել, աւելի քան ճարպիկ գործելով են վայր իջել գործունէութեան ասպարէզից, քան Կովկասի և Ռուսաստանի մասնաճիւղերի գործիչները, որոնք աւելի ընդունակ էին խօսք տալ այս սուրբ գործից քան նրա պաշտպան հանդիսանալ:

Իսկ այդ գործի ձեռնարկողը — Պ. Ե. Ֆրանգեանը, որ մի ժամանակ պոկ չէր գալիս լրագրական էջերում յօդուածներ գրելուց և ներգաղթեցինք [illegible] Բողոքում պանդխտող ալքացի երիտասարդներ (աւելի ճիշտ ասած հայրենակիցները) նիւթական գործակցութիւնը կրթական գործի համար և այդ գործակցութեան կրկնակը ամենաշատ պաշտպանում էր, այն, կրկնում ենք այդ միևնոյն պարոնը, որ մի ժամանակ գրավում էր վաշխառու-բուրժուա սալմաստցիներից ժողով կազմել գանազան տեղերում, կանոնադրութիւն մշակել և այդպիսով ընթանալ ամբողջ Սալմաստի հասարակութիւնը, գլխաւորապէս նրանց, որոնք մինչ հօգ-ությունն գանձվող են այդ գործի իրականութեան, համարվի լինելով, որ մտածելով կը լինեն բոլոր այն դժբաղդութիւնները, որոնք տեղում են այս գիւղացի համար, նա հաւաստացել է, որ դրամով թեկնածու է այն մի գժգոհութիւն նրանց, որոնք արդէնք էին հանդիսանում իրանց կրթութեան համար:

Սակայն գա առաջին արդարում չէ, որ սալմաստցին ենթակայ է լինում Ֆրանգեանին իր նման պարտավորական մարդկանց ապօրինի գործունէութեան: Նա շատ է ասել և շատ ճարտակել Ծակի բան արժանը նորանոց, և որ այդ բոլոր դատ փորձերը չէ կարողացած

Նրա համար դաս լինել իր «խէր ու շառը» ճանաչելու մէջ:

Պ. Ե. Ֆրանգեանի ապօրինի այդ քայլի դէմ, որը նրա նպատակն է եղել մի ամբողջ հասարակութեան թէ ազատութիւնը և թէ մատնել մի քանի վաշխառուների, վաճառականների և իր գրպանի քմայաճոյքին: Մենք հէնց սկզբի օրից ենք կռուել դրա դէմ և մեր կռիւը անդրդուելի է մինչ այն ժամանակ, երբ այդ կարգի մարդիկ ջոտ կը նահանջեն իրանց բռնած դիրքից, տեղի տալով նրանց, որոնք հասարակութեան հարազատ զաւակներն են և նրանց շահերի արտայայտիչն ու պաշտպանը:

Եւ այդ բողոքը անհատներից դեռ մասսային չէ անցել շնորհիւ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեանը, որը Սալմաստի համար մի այնպիսի պատնէշ ու մեծցնող է ստեղծել, որի նմանը գուցէ առաջ առաջ ազատ աբսոլիւտ-միապետական երկրներում չը լինի, որի շնորհիւ այժմս գոյութիւն չունի ոչ մի ազատ խօսք, ոչ մի ասմունք: Հէնց այդ է պատճառը, որ դուք գաւառական գործիչներդ, աւելի պարզը, Պարսկաստանի դրամով ձուկ որսողներդ կարգում էք մեր վրա ժողովրդի գլխին «ժողովրդաւաքեր», «հայրենասէր», «կրթասէր» և շատ ուրիշ նոյնաշինակ անուններով կնքում: Բայց արդեօք կարող էք վստահութեամբ ասել, որ այսօրուան գիտակից, առողջ մասսան անկարող է գիտակցել իր «խէր ու շառը» և ձեզ արժանի հաշիւ պահանջել: Այդ եթէ ձեզ անհաւատալի է, բայց մեզ համար անխուսափելի:

Եւ այդպէս մեծ զարմանք է պատճառում դաշնաշիներ *), ասելու, «թէ մի տարուց աւել է, ինչ գոյութիւն ունի Սալմաստի կրթասիրաց ընկերութիւնը, բայց մի որոշ գործունէութիւն ցոյց չի տուել»:

Ինչու էք զարմանում պարոնայք: Զարմանալու ոչինչ չկայ, եթէ դուք մի րոպէ բարեհաճէք աչքի անցկացնել այդ ընկերութեան կանոնադրութիւնը և իմանաք ովքեր են գործողները և ծրատէր, այն ժամանակ բոլորովին ձեզ համար պարզ կը լինի, որ դա բիւրոկրատական կազմի մի ձևը չէ արդեօք, երբ Ռուսական պանդուխտները իրանց հազարներով չեն ներկայացնում Սալմաստի համար և բախտ և օրէնք տնօրինողները: Նրանք չեն արդեօք, որ իրանց խօստացած մեծ-մեծ գումարներով ուզում են ձնշել ամեն մի արդար սկզբունք, և վերջապէս նրանք չեն արդեօք, որ ամեն մի քայլ ուղում են ծառայեցնել իրանց բուրժուական քմահաճոյքին ու այդպիսով բոլոր ազգային հիմնարկութիւնների տէր ու տնօրէնը պիտի լինեն իրանց գործակատար պ. Ե. Ֆրանգեանի հետ:

Մենք վերջացնելով մեր ասելիքը, աւելացնենք, որ Սալմաստի կրթական գործը կարող է ցանկալի լուծումը ստանալ այն ժամանակ, երբ ասպարէզից կը քշվեն բոլոր վաշխառուները ու կեղծ հասարակական գործիչները, տեղի տալով տեղացի երիտասարդութեան Ծարմ ոյժերին, գլխաւորապէս նրանց, որոնք շահագրգռված են այդ հարցով:

Ալպեր

*) Տես «Նոր Կեանք» Սալմաստի կրթասիրաց ընկերութեան յօդուածը Ներ-Բէգի:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

7 Նոյեմբերի

ՊՕԼՏԱՎԱ, 6 նոյեմբերի: Կայացաւ սպանված գեներալ Պօլկօվնիկօվի դիակի հանդիսաւոր տեղափոխութիւնը հիւանդանոցից եկեղեցի: Հանդէսին ուղեկցում էին նահանգապետը, զինւորական ու ադմինիստրական իշխանութիւնները: Նոյեմբերի 7-ին մարմինը կուղարկվի Բօմնի՝ հանգուցեալի կալուածքում թաղելու համար:

ՑԷՏԻՆԷ, 6 նոյեմբերի: Կաբինետը հրաժարական տուեց, որը ընդունվել է իշխանից: Վերջինս գործերի դրութեան մասին խորհրդակցելու համար հրաւիրել է Սկուպշինայի նախագահական բիւրօի անդամներին և աւելի աչքի ընկնող անձանց:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: Վառելանիւթերի մասին խորհրդակցող մասնաժողովը Ֆիլոսօֆօվի նախագահութեամբ վերջնականապէս վճռել է Բագւում, բանւորական չէզոքութիւն պահպանելու համար հողաբաժիններ տալու վերաբերեալ առաջարկութիւնը, կայացնվելու է մինիստրների խորհրդի հաստատութեան համար զանազան տերերի և բանւորների վերաբերութիւնների վրա լինելի հսկողութեան գործարանային տեսչութեան ձեռքում դնելու և լեռնային վարչութիւնը Թիֆլիսից Բագու տեղափոխելու հարցերը: Անհրաժեշտ է որքան կարելի է շուտով առևտրի մինիստրութեան հսկողութեան յանձնել — առևտրին, չարտադրող հողերը, որոնք գտնվում են Բագուի արդիւնաբերվող հողերին:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: Նշանակվում են: Դրագունեան գնդի կայսերական զօրաբաժնի հրամանատար դուքս Գէօրգի Գէօրգէվիչ Մեկլէնբուրգ-Ստրէլեցկին՝ կայսերական գվարդիայի հեծելազօրի առաջին գումարտակի հրամանատար. 15-րդ դրագունեան գնդի հրամանատար կոմս Կէլլերը՝ կայսերական դրագունեան գնդի հրամանատար. կայսերական գվարդիայի հեծեալ զօրաբանակի առաջին գումարտակի հրամանատար գեներալ-մայոր Բէզօբրազօվը՝ օֆիցէրական դպրոցի կառավարիչ. առաջին զօրաբանակի հրամանատար Իվանօվը՝ Կրօնշտադի ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետ:

ԻՒԶՈՎԿԱ, 7 նոյեմբերի: Մեծ Կիսէլ գիւղում, գիշերով Դէբէշկօ գիւղացու մօտ են գնում մի մարդ և մի կին, խնդրում են նրան գնալ մանկաբարձուհու ետևից: Դէբէշկօն գնում է երկրում տղամարդու հետ. իսկ մնացածները, բանից դուրս է գալիս, որ նոյնպէս տղամարդ է եղել, որ մերկացնելով դանակով փող է պահանջում: Դէբէշկօի կինը տղայի և աւազակի հետ մտնում են նկուղը: Մի քանի յետոյ Դէբէշկօի կինը ինքն իրան դուրս գցում, փակում է նկուղի դուռը, ներսում թողնելով աւազակին իր աղջկայ հետ: Դուրս գալու ժամանակ նա երես առ երես զարկում է առաջին աւազակին, որի գլուխը

իսկոյն կտրում է դանակով: Ապա, նրա առաջ ձեռքերի վրա ժողոված մարդիկ նկուղում գտնում են աղջկան կտոր-կտոր արված: Մարդասպանին հէնց այդտեղում անմիջապէս գնդահարում են: Բակում գտնում են Դէբէշկօի դիակը: Նրա կինը խելագարվել է:

ԲԵՐԼԻՆ, 7 նոյեմբ.: Դանիական կայսերական խմբի պատւին տուած ճաշկերոյթին Վիլհէլմ կայսրը և Թագաւորը իրար կենացներ առաջարկեցին, ցանկանալով Գերմանիայի և Դանիայի բարեկամական յարաբերութիւնների ամրապնդում և յարատեւութիւն:

ՊԱՐԻԶ, 7 նոյեմբ.: Եկեղեցական գոյքերը և կալուածները նորից ցուցակագրվում են: Աւգուստինոսի եկեղեցու գոյքերի ցուցակագրութիւնը անցել է առանց միջադէպի, եկեղեցու տեղապահը նոյնիսկ աջակցութիւն է ցոյց տուել: Զանազան տեղերից հաղորդում են, որ առանձին զօրախմբեր են նշանակված հսկելու ցուցակագրութեան վրա այն տեղերում, ուր դեռևս ցուցակագրութիւն չէ եղել:

8 նոյեմբերի

ՑԷՏԻՆԷ, 6 նոյեմբ.: Կաբինէտի հրաժարական պատճառով իշխան Նիկօլան սկուպշինային առաջարկել է մեծամասնութիւնից ընտրել մինիստրներ և ցուցակը ներկայացնել իրան:

ՎԻԷՆՆԱ, 7 նոյեմբ.: Պատգամաւորների պալատը ընդունել է ընտրողական օրէնքի չորրորդ բաժանումը և անցել է հինգերորդի քննութեան: Տօլէնգէրը պաշտպանել է պլուրալ (յօգնակի) սիստեմ մտցնելու առաջարկը: Վասիլկօվը ռուսինների անունից խանդուռն ժողովի՝ Գալիցիայի վերաբերմամբ սահմանափակում մտցնելու մասին արած առաջարկը: Հետևեալ նիստը վաղն է:

ԲԵՐԼԻՆ, 7 նոյեմբերի: Կայսրը խորհրդակցութեան ընդունեց Արնեմին, որը, լրագիրների ասելով, երկրագործութեան մինիստրի պաշտօնի առաջին թեկնածուն է համարվում: Կայսրը դանիական Թագաւորին շնորհել է Սև Արծուի շքանշան, իսկ Թագուհուն՝ Լուիզայի շքանշանը:

ՇԱՆԽԱՅ, 7 նոյեմբերի: Չինական կառավարութիւնը 650 հազար ֆունտ ստէրլինգի փոխառութիւն է կնքել՝ Շանխայի և Նանգզինի և Հօնկօնգի և Կանտօնի միջև երկաթուղի անցնելու համար: Յոյս կայ, որ Չինաստանը այժմ արդէն կիրագործէ սկզբում առած մեծ նախորհներն ևս:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: Այսօր Պետերբուրգի պատերազմա-դաշտային դատարանը 17-ամեայ գիմնազիստ Բէնէցկուն դատապարտեց բոլոր իրաւունքներից զրկման և տաժանակիր աշխատանքների նրա համար, որ Օնօ կայարանում Ենիսէյսկի գնդի զինւորներին կոչ է արել չանսալ իշխանութեան:

ՄԻՏԱՎԱ, 7 նոյեմբերի: Գեներալ-նահանգապետը հրամայել է ի կատար ածել տէրօրիստներին հետախուզող ոստիկանութեան աջակցութիւն ցոյց տուող գիւղական տանուտէրերին սպանող գիւղացի Ագամօվիչի և 17-ամեայ ռէալիստ Կրէնգօֆի մահվան դատավճիռները:

ՔԻՇԻՆԷՎ, 7 նոյեմբերի: Վըբօրգի կոչը ստորագրող նախկին Պետական Դումայի անդամ Սիցինսկին հանված է ընտրողական ցուցակներից:

ՎԻԼՆԱ, 7 նոյեմբերի: Սիօնիստների համագումարը չէ թոյլատրված:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: Արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ կայացաւ ռուսաճապօնական կօնֆերենցիայի չորրորդ նիստը՝ առևտրական դաշնագիր կնքելու համար: Այդ նիստում երկրորդ ընթերցումից յետոյ քննվում են դաշնագրի մի քանի հիմնական կէտերը, որ վերաբերում են երկու պետութիւնների առևտրական յարաբերութիւնների աւելի բարյաջող պայմաններին:

ՌԵՒԻՆՍԿ, 7 նոյեմբերի: Բացվում է խաղաղ վերածնութեան բաժին:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 8 նոյեմբերի: Դրամա գաւառի վարկաբեկված մետրօպօլիտ Խրիզօստէմը Բ. Դրան պատուիրագրութեամբ հեռացված է ադմինիստրական խորհրդի անդամութիւնից: Գաւառում այդ լուրը մեծ ազդեցութիւն է արել: Սինօդում կարծիք է յայտնվել, թէ Բ. Դուռը այդ ճանապարհով կամենում է չլատել Մակեդօնիայում գործող ուղղափառ միտրօպօլիտների գործունէութիւնը:

ՕԴԷՍՍԱ, 7 նոյեմբերի: Առաւօտեան, հրէական գերեզմանոցից ոչ հեռու, երբ Նոչեյեւլին Թաղելուց յետոյ հանդէսը վերադառնում էր, ամբոխի միջից 3 անգամ կրակ պարպվեց, որով սպանվեց պրիստաւի օգնական Լաշկէվիչը, որը ուղեկցում էր հանդէսին կարգ պահպանելու համար: Անմիջապէս ամբոխից դուրս փախան 3 երիտասարդներ, որոնց սկսեցին հետամուտ լինել: Հետապնդման ժամանակ նրանք կրակում էին շարունակ և 6 անգամ արձակեցին գնդակացիր վաշտի զօրանոցի մօտ: Նրանց վրա սկսեցին հրացաններ պարպել, որով վերջում երեքն էլ սպանվեցին: Թէ ինչ մարդիկ են դրանք, առայժմ պարզ չէ:

ՄՕՍԿՎԱ, 7 նոյեմբերի: Խաղաղ վերածնութեան Մօսկվայի կօմիտէտը կենտրոնական կօմիտէտի անդամներ է ընտրել Ն. Վ. Լվօվին և Վ. Ենգէլգարդին: Կօմիտէտը Սարատովի նահանգի բաժնի կազմակերպելը յանձնել է Լվօվին, Կալուգայինը՝ իշխան Ե. Տրուբեցկօյին: Կուսակցութիւնը իր օրգան է ընտրել «Моск. Еж.» շաբաթաթերթը: Եկատերինբուրգում բացվում է բաժին:

ԿՈՒՆԳՈՒՐ, 7 նոյեմբերի: Դինամիտի պահեստը կողոպտող և պահակներին սպանողները մեծ մասամբ աշակերտներ են եղել:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: Առևտրի մինիստրութիւնը բացատրել է, որ օրինական արհեստակցական միութիւնները կարող են հասարակական ժողովներ կայացնել միայն այն պայմանով, որ պահպանվի 1906 թ. մարտի 4-ին ժողովների մասին հրատարակած կանոնները: — Ներքին գործերի մինիստրութիւնը անհրաժեշտ է գտել վերացնել Սև ծովի շրջակայքի կարանտինական վիճակը, փոխարէնը հիմնել երկու կենտրոնական բժշկա-հսկիչ կայարաններ Օդեսսայում, Ֆէօդոսիայում, և չորս հսկիչ կէտեր՝ Կերչում, Սեվաստօպօլում, Եւպատօրիայում և Օչակովում, հաստատել պաշտօն, բարելաւել բժշկական մարմնի նիւթական դրութիւնը, վերացնել կարանտինական պաշտօնէութիւնը: Այս բարենորոգումը պէտք է իրագործվի 1907 թ. յունվարի 1-ից:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: Մորթիների, կաշուի, փետուրների, բմբուլի և սրանցից պատրաստված իրերի միջազգային առաջին ցուցահանդէսը բացվում է նոյեմբերի 15-ին Պետերբուրգում:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: «Современная Мысль»-ի հաղորդած այն լուրը, որ իբր Ստոլիպինը 100000 րուբլի է ստացել — օգոստոսի 12-ի պայթումից փչացած որդոց բժշկութեան համար, — մտացածին է:

ՕԴԵՍՍԱ, 7 նոյեմբերի: «Русск. Общ.» գրասենեակում երեք զինված չարագործներ յարձակվեցին դրամատարի վրա և խլեցին նրանից 4000 ր. պարունակող պայուսակը: Փողոցում նրանք վիրաւորեցին հետևող ոստիկանին. կողոպտիչներից մէկը վիրաւորված է, միւսը՝ ձերբակալված:

ՏՕԿԻՕ, 7 նոյեմբերի: Մօտ օրերս մի խորհրդակցութիւն է կազմվելու առևտրի, ֆինանսների մինիստրների և խոշոր կապիտալիստների մասնակցութեամբ՝ քննելու համար այն միջոցները, որոնցով կարելի լինի զարգացնել առևտուրը Ռուսաստանի հետ:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԽՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

ամեն օր, բացի կիրակի օրերի

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վերաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) մեզասեռ. հ.:

Կ. Մ. ԶԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և ներքայնիւն:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ. և վիրաբուժու. իւն:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:

Ի. Կ. ԳԶԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.:

Գ. Ց. Գուրդէնօվ—1—2 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութեան:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Ա. Մ. ՓՕՂԻՆՕՎ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց և ծաղկահատ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ՝ Բ. Նաւասարդեան

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Ս. Գ. Շերմազանեան

Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր 9 ժ.—2 ժ. և երեկոյեան 4—7 ժամը: Երևանեան հրապարակ, տ. Գուրգէնօվի № 7. պօդեզ նօտար Մղերօվի:

(ե. հ. շ.) 78—100

ԲԺԻՇԿ

Լևոն Օհանջանեան

Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների: Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ.: Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.: Հասցէն անկիւն Գօլօվինսկի պրոսպէկտի և Կազենսկայեա փողոցի, տուն Թաժամշեանի: Մուտքը Կազեոսկի փողոցից № 2.

(ա. օ.) 276—300

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Մ. Պ. Զախարբէգեանց

ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՋՂԱՅԻՆ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունելութիւնը { առաւ. 10—12 ժ. / երեկոյեան 6—7 ժ.

Տէլէֆօն № 1087

Սօլօլակ, Լերմոնտովսկայա փող., 16.

(ա. օ.) 49—150

ԲԺԻՇԿ

Ա. Մխիթարեանց

Մասնագէտ սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու հիւանդութիւնների: Ընդունում է առաւօտեան 10—12, երեկոյեան 6—8: Կանանց համար 12—1 ժամը:

Սօլօլակ, անկիւն Բէհբութեան և Պասկեվիչի փողոցների, № 33/15:

(ա. օ.) 50—100

ԻՄ ՈՐԴԻ

ՄԽԻԹԱՐ ԱՒԱԳԵԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆՑԸ

20 տարեկան (Տաճկաստանի Բուլանուխ գաւառի Լիս գիւղացի) 3 ամիս սրանից առաջ գործով գնացել էր Փոթի իր բնակավայրը. Կարս վերադառնալու ժամանակ ընկերները հասցրել են Փոթիի կայարանը, բայց մինչև այժմ չի երևացել և ոչ մի տեղեկութիւն չը կայ. աղաչում եմ նրա մասին որևէ տեղեկութիւն ունեցողներին յայտնել ինձ հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ, Акимовская ул., столовая «Москва», կամ Карсъ, Полицейская ул. кофейня Саркиса Барсегова. 1—1

Գանձակում տեղի ունեցած ընդհարումների պատճառով ես տեղափոխեցի իմ կենտրոնական ՀԻՒՐԱՆՈՑՍ շքեղ կահկարասիներով Թիֆլիս, Պուշկինսկի փողոցի վրա № 23, պրավօսլաւնի հօգևոր սեմինարիայի դիմաց

„ՆՈՄԵՐԱ ՑԵՆՏՐԱԼ“

մականունով: Գները 70 կոպէկից մինչև 2 րուբլի: Ամսական ցանկացողների հետ առանձին պայմաններով:

Ալէքսանդր Ցարուբինով

(ե. կ. ե.) 34—100

Լոյս տեսաւ և վաճառվում են

ԿԱՐԱՊԵՏ ԱՓԻՆԵԱՆԻ

ԾՈՑԻ ԵՒ ՊԱՏԻ

1907 Թ.

„ՇԻՐԱԿ“

պատկերազարդ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ պատկերազարդ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԾՈՑԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ բացի օրացուցական բաժնից պարունակում է վաճառականական, օրէնսգիտական, բժշկական, տնտեսական, ճանապարհորդական, արհեստագիտական, գիւղատնտեսական, կենսագրական, տոմարագիտական, գիտական, բանաստեղծական—վերածնութեան մեղեդիներ, պատմական—Նաթան Հալլ (Ամերիկայի անկախութիւնից), Ազգային ժողով (ֆրանսիական յեղափոխութիւնից), Ռամկավարութիւն, Սահմանադրութիւն, Ի՞նչ է ազգութիւնը, Յեղափոխութիւնների պատմութիւնը, Տաճկահայոց սահմանադրութիւնը, Օգտակար խորհուրդներ, Գիտական զուարճալիք, Խնդիրներ, Վիճակներ, Ռեբուսներ և այլ և այլ հետաքրքիր տեղեկութիւններ:

ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ պարունակում է ընտիր մտքեր և աֆօրիզմներ, եկեղեցական և ազգային տօների պատմական բացատրութիւններ, հայոց ազգային սովորութիւններ, բժշկական, առողջապահական, թռչնապահական, մեղուաբուծական, անասնապահական, գիւղատնտեսական տեղեկութիւններ, խորհրդածութիւններ հեղինակաւոր անձանց: Ազգային քնար, վերածնութեան մեղեդիներ, նշանաւոր դէպքեր հայկական նորագոյն կեանքից և հայոց պատմութիւնից: Տնտեսական, արհեստագիտական, խորհուրդներ, հետաքրքիր նորութիւններ, պատմական ժամանակագրութիւններ, նոր անեկդոտներ, առածներ, հանելուկներ, ժողովրդական, յեղափոխական երգեր, լէլէներ, արկածալի և հերոսական դէպքեր յեղափոխական աշխարհից, հետաքրքիր տեղեկութիւններ ղուրանի և մահմեդական վարդապետութեան մասին, Նայլն նայլն:

Իւրաքանչիւր առաջին երեսի վրա կայ մի մի բանաստեղծական հատուած հայ և օտար նշանաւոր բանաստեղծներից, որոնք արտայայտում են նրանց հայեացքը դէպի ազգային և հասարակական խնդիրները:

ՏԱԽՏԱԿԸ մի գեղարուեստական սքանչելի նկար է վեց գոյնով, պատրաստած լիտօգրաֆիայում, որ ներկայացնում է «ՈԳԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ» զարդարված «Հայկական դրօշներով» (գերբեր), մի նկար, որ կարող է սենեակի զարդ ծառայել:

«Շիրակ» օրացոյցները զարդարված են գունատիպ պատկերներով:

Ցանկացողները մանրամասն բովանդակութիւնը կարող են ստանալ ձ ր ի:

Գները՝ ծոցինը 20 կ., պատինը 50 կ.: Գումարով գնողներին ծոցինը 15 կ., պատինը 35 կ.:

Ցանկացողները թող շտապեն, որ պատւէրները կարելի լինի ճշտութեամբ կատարել:

Դիմել՝ Александрополь, типографія «Ширакъ» Карапету Апинянъ. Արտասահմանից՝ Alexandropole, Karapet Apinian (Caucase).

2—15 Կարապետ Ափինեան

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

„ՈԳԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ“

3 ՌՈՒԲԼԻ

պատկերի երկրորդ էժանագին հրատարակութիւնը,

որի միակ նպատակն է հնարաւորութիւն տալ իւրաքանչիւր հայի ունենալ այդ ազգային նուիրական յիշատակը:

Ի նկատի ունենալով, որ այս նպատակին հասնելու գլխաւոր պայմանն է գնի էժանութիւնը, բացի այն, որ առաջի հրատարակութիւնից մնացած քարերը բաւականին էժանացնում են այս հրատարակութիւնը—վճռեցի բացառապէս միայն ինքս վաճառել և այն 25—30% օգուտը, որ պէտք է ստանային վաճառականները, զեղչել նախկին (5 ռուբ.) գնից և այսպիսով հասցնել գինը մինիմումի՝ այն է

3 րուբլի ճանապարհածախսով:

Ինձ մօտ վաճառվում է նոյնպէս արծաթից շինված

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐՕՇՄԸ,

որպէս զարդ ժամացոյցի շղթայից կախելու համար.

Գինն է 3 րուբլի ճանապարհածախսով:

Առանց կանխավճարի չէ ուղարկվում:

Դիմել՝ Тифлисъ, Веляминовская 24, В. Варданяну.

(ե. հ. կ.) 3—10

3 ՌՈՒԲԼԻ 3 ՌՈՒԲԼԻ 3 ՌՈՒԲԼԻ

ՀՐԱՒԷՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՐԼ ՄԱՐՔՍ

ԿԱՊԻՏԱԼ

ՀԱՏՈՐ I

Հայերէն լիակատար թարգմանութեամբ եւ հրատարակութեամբ Ստրասբուրգի համալսարանի պետակ. եւ իրաւաբ. գիտութիւնների դօքտօր

ԱՒԵՏԻՔ ԱՐԱՍԽԱՆԵԱՆՑԻ

պիտի սկսի տպագրվել առաջիկայ յունվար ամսից:

Թարգմանութիւն գերմաներէն բնագրից, որը կազմում է մօտ 800 խիտ տպած մեծադիր էջեր՝ բազմաթիւ և մեծածաւալ ծանօթութիւններով և Մարքսի ու Էնգելսի չորս յառաջաբաններով:

Հատորը լոյս է տեսնելու 7 պրակներով՝ համեմատ հատուածների թւին, որոնց խորագրերն են՝

I—Ապրանք և փող (3 գլուխ), II—Փողի կապիտալ դառնալը (4 գլ.), III—Բացարձակ աւել-արժէքի արտադրութիւն (5 գլ.), IV—Յարաբերական աւել-արժէքի արտադրութիւն (4 գլ.), V—Բացարձակ ու յարաբերական աւել-արժէքի արտադրութիւն (3 գլ.), VI—Աշխատանքի վարձը (4 գլ.), VII—Կապիտալի կուտակման պրօցէսը (5 գլ.):

Ծանօթ. Գիրքը, բացի թէօրիական նիւթը անալիզներից, պարունակում է նաև տնտեսական զարգացման տեսութիւններ՝ գլխաւորապէս անգլիական կեանքից, որպէս տնտեսապէս ամենազարգացած երկրից:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՎՃԱՐՆ է 3 րուբլի 50 կոպ. (=9 ֆրանկ) պոստի ծախքով միասին՝ այժմեանից մինչև առաջիկայ դեկտեմբերի վերջը բաժանորդ գրվածների և գինը վճարածների համար: Գիրքը լոյս տեսնելուց յետոյ՝ գինը զգալապէս կը բարձրացվի:

Բաժանորդագրութեան համար դիմել՝ Тифлисъ, книжная торговля «Гуттенбергъ» կամ հրատարակչին՝ Тифлисъ, А. М. Арасханянцу, Кадетскій пер. 11: Արտասահմանից՝ Tiflis (Russie, Caucase), Librairie «Guttenberg» և կամ Tiflis, A. M. Araskhaniantz, Kadetsk péréoulok 11.

Ամեն բաժանորդ՝ թէ Թիֆլիսից և թէ այլ տեղերից՝ կը ստանայ անդորրագիր:

(կ. հ.) 19—20

Կ. ԱՖՐԻԿԵԱՆԻ

ՏՆԿԱՐԱՆՈՒՄ

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ

ամեն տեսակ պտղատու ծառերի պատուաստներ և նոյնպէս տունկեր էժանացրած գնով ծառացուցակներն ուղարկվում են ձրի ըստ պահանջման:

Հասցէն՝ Г. Гори, Тифл. губ. К. Θ. Африкіанъ.

(ե. հ. կ.) 8—15

ՀՐԱՒԷՐ

(վերջին)

Կուկիայի Նորաշէն ս. Աստուածածին եկեղեցու յարգելի ծխականները երրորդ և վերջին անգամ հրաւիրվում են ամսիս 12-ին, կիրակի օրը ժամը 12 ին, նոյն եկեղեցին, կատարելու նոր երէցփոխի ընտրութիւն՝ հանգուցեալ Նիկողայոս Գրիգորեանցի փոխարէն:

Աւագ երէց Ալէքսանդր Տէր-Յովհաննիսեանց

(չ. հ.) 2—2

ՓՈՐՁՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ

Պատրաստում է աշակերտներ ու աշակերտուհիներ բոլոր միջնակարգ դպրոցների համար: Ընդունում է նաև ռեպետիրովկա: Հասցէն «Մշակի» խմբագրատանը:

(ա. օ.) 5—10

ԻՄ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ

լոյս են տեսել

կրօնի հետևեալ դասագրքերը.

Աշակերտական բաժին

1) Դասատետր կրօն ա. տարի			25 կ.	52%
2) »	» բ.	»	20 կ.	35% զեղչ
3) »	» գ.	»	30 կ.	35% զեղչ
4) Հին-ուխտ			35 կ.	35% զեղչ
5) Նոր-ուխտ			40 կ.	35% զեղչ
6) Գործք առաքելոց			40 կ.	35% զեղչ

Ուսուցչական բաժին

1) Մեթոդիկայ Հին-ուխտի	1 ր. 75 կ.	35% զեղչ
2) » Նոր-ուխտի	2 ր. 5 կ.	35% զեղչ
3) Ուսուցումն քր. կրօնի Դ.	1 ր. 50 կ.	35% զեղչ
4) » » » Ե.	— 50 կ.	35% զեղչ
5) Տասն պատուիրան	— 50 կ.	35% զեղչ

Ցանկացողները կարող են դիմել՝

1) Սահակ քահ. Սահակեանցին, Комерч. училище.

2) «Գուտենբերգ» գրավաճառանոց.

3) Կենտրոնական գրավաճառանոց (центральная).

4) Книжная торговля Тараянца.

Ինձ դիմողները ստանում են վերոյիշեալ տոկոսը:

Սահակ քահ. Սահակեանց

(ե. հ. շ.) 20—20

Խմբագիր «ՀԵՐՄԵՍ» ... Электропечатня, Типографскаго Т—ва. «ГЕРМЕСЪ» Мадатовская ул. № 5